Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

HOE ZIJN WIJ ZEKER VAN ONZE VERKIEZING? I

Aanleiding

In zijn boek ***Klank en weerklank*** spreekt prof. Trimp ook over de zekerheid omtrent de persoonlijke uitverkiezing. Hij ziet deze zekerheid als een verdieping van de zekerheid van het geloof en als iets, dat verkregen wordt doordat de gelovige het werk van de Heilige Geest in zijn leven opmerkt.' Trimp herinnert aan wat de Dordtse Leerregels zeggen in I,12: de uitverkorenen ontvangen de zekerheid van hun verkiezing, wanneer zij met een geestelijke blijdschap en heilige vreugde de onmiskenbare vruchten van de uitverkiezing, die Gods Woord aanwijst, bij zichzelf opmerken. Trimp parafraseert dit dan zo: 'Wil men zekerheid omtrent eigen uitverkiezing? Onderneem dan geen verre tochten en zoek het niet in de onbereikbare diepten van God. Blijf thuis en kijk in geloof naar jezelf! Wie goed kijkt, kan de uitverkiezing in eigen leven tasten'.[2]

God heeft besloten om de uitverkorenen met kracht tot de gemeenschap met Christus te roepen en te trekken door zijn Woord en Geest. In deze gemeenschap met Christus komen de onmiskenbare vruchten van Gods verkiezing naar de mens toe.

Trimp schrijft dan: 'Daarom mag het ons niet verbazen dat ter Dordtse synode alle afgevaardigden de zaak van de kennis en de zekerheid van de verkiezing hebben belicht vanuit het werk van de Heilige Geest in de kinderen van God'.[3]

Ik moet bekennen dat er bij *mij* wel enige verbazing is met betrekking tot het spreken van de afgevaardigden op de synode van Dordrecht 1618-1619. Want de vraag dringt zich op: Waarom hebben zij voor de zekerheid omtrent de verkiezing niet sterker gewezen op ***Christus,*** in Wie wij de Vader kennen (vgl. Joh. 14 : 9) en die Calvijn noemde 'de spiegel waarin wij onze verkiezing behoren te aanschouwen'? Waarom speelt wat Paulus in Efeziërs zegt over het 'in Christus' verkoren zijn zo'n geringe rol in hun uiteenzettingen over de weg om tot zekerheid over de eigen verkiezing te komen, terwijl dit bij Calvijn juist op dit punt zo fundamenteel is?

In enkele artikelen wil ik mij met deze vraag bezig houden. Ik sta eerst stil bij het onderwijs van Calvijn, zoals dit met name in zijn ***Institutie*** naar ons toekomt. Daarna geef ik aandacht aan het spreken van de afgevaardigden ter Dordtse synode. Tenslotte volgt een bespreking van wat de Leerregels zeggen.

Calvijn

Wanneer Calvijn gaat handelen over de vraag, hoe wij zeker kunnen zijn van onze verkiezing, richt hij onze aandacht op het Woord en op Christus.

Wij moeten uit het Woord, uit het evangelie, de zekerheid van onze verkiezing halen, want wanneer wij tot Gods eeuwige verordinering trachten door te dringen, zal die

HOOFDARTIKEL
Hoe zijn wij zeker van onze verkiezing?
A.N. Hendriks

UIT DE SCHRIFT
Onheilspellende winden
M.H. de Boer

KERKELIJK LEVEN
De Reformatie Driestarren
W.G. de Vries

KERK EN SAMENLEVING
'Gereformeerde werkers, werkt dat beter?'
P. Dijkstra

BOEKBESPREKING
Geschiedenis van de christelijke dagbladpers

PERSSCHOUW
W.G. de Vries

UIT DE KERKEN

JAARGANG 69 12 – 9 OKTOBER 1993

diepe afgrond ons verzwolgen.[4] Om zeker te zijn van onze zaligheid moeten wij bij het Woord beginnen. De Schrift is de school waar wij onderwezen worden. De verborgenheden van zijn wil heeft God in zijn Woord geopenbaard. Daarom moeten wij in geloof tot dat Woord gaan. Verwijzend naar een uitspraak van Augustinus zegt Calvijn dat deze weg van het geloof 'voert tot de kamer des Konings, waarin alle schatten der kennis en der wijsheid verborgen zijn'.[5]
Calvijn beklemtoont: 'Laat dus in de eerste plaats ons dit voor ogen staan, dat het najagen van een andere kennis van de praedestinatie, dan welke in Gods Woord ontvouwd wordt, geen geringere dwaasheid is, dan indien iemand wilde gaan daar, waar geen weg is, of in de duisternis zien'.[6]
Om tot zekerheid van onze verkiezing te komen, moeten wij ***naar Christus toe,*** zoals Hij 'bekleed met het evangelie' tot ons komt. Hij is de geliefde Zoon, in Wie de liefde van de Vader zetelt en rust. Vandaar dat Calvijn zegt: 'Indien wij Gods Vaderlijke zachtmoedigheid en zijn hart, dat ons gunstig is, zoeken, moeten wij in de eerste plaats de ogen tot Christus wenden, in wie alleen des Vaders hart rust (Matth. 3 : 17)'.[7] Calvijn wijst op ***Efeziërs 1 : 4,*** om te benadrukken dat God ons in Hem heeft liefgehad en uitverkoren. Hij tekent daarbij aan: 'Indien wij in Hem uitverkoren zijn, zullen wij de zekerheid van onze verkiezing niet in onszelf vinden, en zelfs niet in God de Vader, indien wij ons Hem alleen en zonder de Zoon voorstellen. Christus is dus de spiegel, waarin wij onze verkiezing behoren te aanschouwen en dat zonder bedrog mogen doen. Want aangezien Hij het is, in wiens lichaam de Vader besloten heeft hen in te lijven, die Hij van eeuwigheid gewild heeft, dat de zijnen zouden zijn, zodat Hij voor zijn kinderen houdt allen, die Hij erkent onder Christus' ledematen, zo hebben wij een voldoend duidelijk en vast getuigenis, dat wij in het boek des levens geschreven zijn, wanneer we gemeenschap hebben met Christus'.[8]
Centraal in heel Calvijns denken staat ***de gemeenschap met Christus.*** Deze gemeenschap staat ook in het middelpunt, wanneer Calvijn over de zekerheid van de verkiezing handelt? Wij zijn in de gemeenschap met Christus uitverkoren. Wij worden ook in deze gemeenschap van onze verkiezing zeker. De weg tot deze zekerheid is de weg van het geloof in het evangelie, waarin Christus op ons toekomt.

Opvallend is dat Calvijn, wanneer hij gaat handelen over de zekerheid van de verkiezing, begint met te wijzen op Gods ***roeping,*** waardoor Hij zijn verkiezing aan ons betuigt.[10] Door de roeping wordt onze verkiezing 'bekrachtigd'. Bij deze roeping heeft Calvijn de 'inwendige roeping' op het oog.[11] Het is de roeping met het evangelie, die door de Heilige Geest krachtdadig is geworden en in geloof is opgevolgd. God onderwijst zijn uitverkorenen krachtdadig, opdat Hij hen tot geloof brengt. De Schrift leert – Calvijn verwijst naar 1 Johannes 3 : 24 en Handelingen 13 : 48 – dat God krachtdadig roept wie Hij uitverkoren heeft. Zo kan deze inwendige roeping een 'pand der zaligheid' zijn, dat niet bedriegen kan.[12] In deze roeping regeert tot het uiterste deel toe alleen de verkiezing. Om zeker te zijn van onze verkiezing, moeten wij dan ook beginnen bij Gods roeping en in haar eindigen. 'Want door de roeping wil God ons als door een merkteken bevestigen zoveel als men van zijn raad mag weten.'[13] Het is niet zo dat Calvijn met te wijzen op de roeping een andere zekerheidsgrond opvoert, dan toen hij opriep om op Christus te zien, in Wie de Vader ons heeft liefgehad. Wie het betoog in ***Institutie*** III, 24, onbevangen leest, ontdekt dat Calvijn eerst zegt dat wij bij de roeping moeten beginnen, vervolgens benadrukt dat wij 'in de eerste plaats' onze ogen tot Christus moeten wenden, om dan even later weer te spreken over de roeping.
Daaruit blijkt dat voor Calvijn de krachtdadige roeping niets anders is dan ***het evangelie, dat in geloof aanvaard is.*** Dat geloofde evangelie geeft zekerheid omtrent onze verkiezing.[14]
Calvijn kan van de roeping overspringen op het zien op Christus, omdat het Christus is, die in de roeping 'met zijn evangelie bekleed' naar ons toekomt en die 'het doel' van het geloof is.[15] Calvijn zegt niet: kijk of je gelooft en als je werkelijk gelooft, mag je daaruit concluderen, dat je uitverkoren bent. Maar hij benadrukt dat het door Heilige Geest gewerkte geloof de zekerheid van eigen verkiezing met zich meebrengt.[16]

Behalve dat Calvijn op de roeping wijst als teken van onze verkiezing, noemt hij nog ***andere tekenen:*** het geloof[17], de rechtvaardiging[18], de goede werken.[19] Vooral het feit dat Calvijn de werken noemt, heeft vragen opgeroepen.[20] Hoe is het te verstaan dat Calvijn enerzijds op-

KERNREDACTIE
DR W.G. DE VRIES (eindred.), DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF DR. M TE VELDE.
OVERIGE REDACTIELEDEN
DRS. R TER BEEK, DRS. B. LUITEN. PROF DR. C.J M RUIJTER, DRS. H. VELDMAN, PROF DR K VELING
MEDEWERKERS
J.J.D BAAS, DRS JA BOERSEMA, J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK.
Alle stukken bestemd voor de Redactie aan.
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.
ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES
Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B V, Postrekening 406040 t.n.v., De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel (01100) 15591.
ABONNEMENT
f 84,75 per jaar; f 45,25 per halfjaar; studenten f 69.25 per jaar (binnenland)
Buitenland: f 143,50 per jaar (zeepost).
Een abonnement kan per maand ingaan. maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn.
Losse nummers f 1,85 (excl. porto).
De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectal tel. (M210) 15946.
ADVERT
Prijs: f 0.63 per mm. Contracttarief op aanvraag
Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever iet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.
ISSN 0165-5191

roept om de ogen te wenden naar Christus, in Wie wij uitverkoren zijn, maar anderzijds spreekt over de werken als tekenen van de roeping, waaruit de heiligen hun verkiezing opmaken?[21]

Belangrijk is allereerst erop te letten dat wanneer Calvijn in ***Institutie,*** III, 24, over de zekerheid van de verkiezing handelt, hij niet de werken noemt, maar wel de roeping en het zien op Christus.[22] Over de werken als tekenen van onze verkiezing spreekt Calvijn in de ***Institutie*** bij zijn uiteenzetting over de rechtvaardiging. Er is geen sprake van dat Calvijn de zekerheid van de verkiezing fundeert in het opmerken van de vruchten van de Geest in ons leven. Het opmerken van deze vruchten mag ons geloof in het evangelie 'bevestigen', 'versterken', 'schragen'. Zeker, Calvijn noemt de werken tekenen van de roeping, waaruit de heiligen hun verkiezing opmaken. Maar hij markeert de plaats van deze tekenen heel duidelijk door éérst te schrijven: 'Dit is dan de overeenstemming, dat de heiligen, wanneer het gaat over het grondvesten en vaststellen van hun zaligheid, zonder te letten op de werken, alleen op Gods goedheid de ogen richten. En zij wenden niet alleen zich tot haar vóór alles als tot het begin van hun gelukzaligheid, maar zij rusten in haar ook als in de vervulling. Wanneer de consciëntie zo gegrondvest, opgericht en bevestigd is, wordt ze ook bevestigd door het beschouwen van de werken; namelijk inzoverre als zij getuigenissen zijn, dat God in ons woont en regeert. Daar dus het vertrouwen op de werken geen plaats heeft, ***tenzij*** ge ***eerst*** het ganse vertrouwen van uw hart op de barmhartigheid Gods gesteld hebt, mag het niet schijnen te strijden met dat vertrouwen, waarvan het afhankelijk is'.[23]

Calvijns plaatsbepaling van de vruchten van de Heilige Geest op de weg naar de zekerheid wordt ook heel duidelijk uit wat hij schrijft in zijn commentaar op 1 Johannes 3 : 14: 'Want hoewel door alle genadegaven Gods als door hulpmiddelen het geloof bevestigd wordt, toch houdt het geloof niet op zijn fundament te hebben in de barmhartigheid van God alleen. ***Nadat*** het geloof in Christus gefundeerd is, kunnen er sommige dingen bij komen, die het geloof helpen, maar het rust intussen in de genade van Christus alleen'.[24]

Uit wat ik citeerde blijkt, dat voor Calvijn de weg naar de zekerheid omtrent eigen verkiezing is: de ogen richten op Gods goedheid, zoals deze in het evangelie van Christus op ons toekomt, om daarna door het opmerken van de vruchten van die goedheid, in ons leven bevestigd en versterkt te worden in de overtuiging: God heeft mij liefgehad van vóór de grondlegging van de wereld!

C. Graafland heeft er nog eens aandacht voor gevraagd, dat er bij Calvijn ook enkele uitspraken te vinden zijn, die in een andere richting schijnen te wijzen.[25] Hij verbindt daar nogal ver strekkende beweringen aan: Er zou bij Calvijn sprake zijn van een 'nevenlijn', waarbij wij opgeroepen worden te letten op de vruchten van de verkiezing en zó tot zekerheid te komen.

Graafland spreekt zelfs over een 'aporie' in Calvijns geloofsdenken.[26] J. van Genderen heeft terecht gesteld dat er bij Graafland 'een overbelichting van een bepaald aspect' zich wreekt.[27] Het gaat slechts om een paar uitspraken van Calvijn. Uitspraken, die op een bepaalde manier gelezen, misschien niet eens strijdig zijn met wat Calvijn zo duidelijk leert.[28]

Beslissend is, hoe Calvijn zijn gedachten ontwikkelt, wanneer hij in zijn ***Institutie*** over de verkiezing en de weg tot de kennis en zekerheid van deze verkiezing handelt. Voor een billijke taxatie van Calvijns opvatting mag men niet uit het oog verliezen, dat Calvijn gedurende lange jaren met dit hoofdwerk bezig is geweest, totdat het in de uitgave van 1559 zijn uiteindelijke vorm' kreeg. W. van 't Spijker tekent hierbij aan: 'De auteur gaf van deze uitgave te kennen, dat zij in een vorm was gegoten, die aan hemzelf voldoening schonk. Wie zich op deze uitgave beroept, mag verwachten dat hij Calvijns visie getrouw weergeeft'.[29]

Calvijn honoreert het evangelie van Efeziërs 1 : 4: Wij zijn uitverkoren 'in Christus'. Daarom zal de kennis van deze Christus ook de kennis van onze verkiezing zijn. Wie Hem gezien heeft, heeft de Vader gezien! Daarom kan door het geloof in Christus ons hart tot rust komen.

'Het is niet nodig dat de gelovigen twijfelen aan hun verkiezing, maar dat zij het voor een uitgemaakte zaak houden, dat sedert zij tot geloof geroepen zijn door de prediking van het evangelie, zij deelgenoten zijn van die genade van onze Here Jezus Christus en van de belofte, die Hij hun gedaan heeft in zijn naam. Want onze Here Jezus Christus is het fundament van deze twee, te weten van de beloften van heil en van onze genadige verkiezing, die geschied is van de schepping der wereld af'.[30]

Tot zover Calvijns opvatting over de weg tot de zekerheid omtrent eigen uitverkiezing. In het volgende artikel willen wij zien, hoe de afgevaardigden ter Dordtse synode gesproken hebben. Ging dat in de lijn van Calvijn?

A.N. Hendriks

[1] C. Tnmp, *Klank en weerklank. Door prediking tot geloofservaring*, Barneveld (1989), p. 134.

[2] C. Trimp, *a.w.*, p. 138.

[3] C. Tnmp, *a.w.*, p. 144.

[4] *Institutie* III, 24,3 (ik citeer uit *Johannes Calvijn Institutie*, ed. A. Sizoo, II, Delft², z.j.).

[5] *Institutie*, III, 21,2.

[6] *Institutie*, III, 21,2.

'*Institutie*, III, 24,5.

[8] *Institutie*, III, 24,5. *W*. Krusche, *Das Wirken des Heiligen Geistes nach Calvin*, Göttingen 1957, merkt op: 'Calvin hat nicht anders als Luther auf Jesus Christus hingewiesen, in dem wir erwählt sind und in dem wir allein unserer Erwählung gewisz werden können. Die bekannte Institutionstelle von Christus als dem Spiegel, in dem wir unsere Erwählung anschauen sollen, ist nicht etwa ein Hapaxlegomenon' (p. 244). Krusche vermeldt verschillendeandere plaatsen.

[9] Vgl. W. van 't Spijker, 'Verkiezing en kerk', in: J. Kamphuis e.a., *Hoe staan wij ervoor? Actualiteit van het gereformeerd belijden*, Barneveld (1992), p. 151. Vgl. ook C. Graafland, *Van Calvijn tot Barth. Oorsprong*

en ontwikkeling van de leer der verkiezing in het Gereformeerd Protestantisme, 's-Gravenhage 1987, p. 35: 'Als Calvijn namelijk Christus ziet als spiegel van onze verkiezing, bedoelt hij de gemeenschap, die wij door het geloof en door de Heilige Geest met Christus hebben'.

[10] *Institutie*, III, 24,1.

[11] Vgl. *Institutie*, III, 24,2. Bij deze roeping bewerkt God door de inwendige verlichting van zijn Geest, dat het gepredikte Woord zich in de harten van de gelovigen hecht (vgl. *Institutie*, III, 24,8).

[12] *Institutie*, III, 24,2. In de commentaar op 1 Kor. 1 : 9 zegt Calvijn: 'Nam efficax vocatio fidelibus testimonium divinae adoptionis esse debet'.

[13] *Institutie*, III, 24,4.

[14] Vgl. *Institutie*, III, 24,3, waar Calvijn in één adem spreekt over het 'omhelzen' van het evangelie en daaruit de zekerheid van onze verkiezing halen; vgl. ook III, 24,4, waar Calvijn het heeft over 'het geloof aan het evangelie, door hetwelk wij gevoelen, dat wij aan de verkiezing deel hebben'.

[15] *Institutie*, III, 2,6.

[16] Heel duidelijk is Calvijn in een preek over Ef. 1 : 4-6: 'Comment scavons-nous que Dieu nous a eleus devant la creation du monde? C'est quand (niet: omdat!) nous croyons à Jesus Christ' (geciteerd bij W. Krusche, *a.w.*, p. 248). Vgl. S.P. Dee, *Het geloofsbegrip van Calvijn*, Kampen (1918), p. 144.

[17] Vgl. zijn commentaar op Joh. 6 : 40: 'Dus is voor ieder zijn geloof een betrouwbaar getuige van Gods eeuwige verkiezing'.

[18] Vgl. *Institutie*, III, 21,7.

[19] Vgl. *Institutie*, III, 14,20.

[20] Ik denk aan de discussie rond de vraag, of wij bij Calvijn de *syllogismus practicus* vinden. Vgl. hiervoor W. Krusche, *a.w.*, p. 246 e.v.; C. Graafland, 'Van syllogismus practicus naar syllogismus mysticus', in: *Wegen en Gestalten in het Gereformeerd Protestantisme. Studies aangeboden aan prof. dr. S. van der Linde*, red. W. Balke e.a., Amsterdam 1976, p. 105 e.v. J.R. Beeke, *Assurance of Faith. Calvin, English Puritanism, and the Dutch Second Reformation*, New York (1991), zegt wel terecht: 'Calvin did not use the *syllogismus practicus* in a *formal* sense, for the formal usage of syllogisms to glean assurance belongs to a later date. But Calvin did utilize the principles of the syllogism in a *practical* sense' (p. 72). W. Balke schrijft: 'Although Calvin in his theological method does not use the *syllogismi*, it must be said that we find a slight disposition towards the *syllogismus practicus* as to the *mysticus*' ('The Word of God and Experientia according to Calvin', in: *Calvinus Ecclesiae Doctor. Die Referate des Internationalen Kongresses für Calvinforschung*, ed. W. Neuser, Kampen 1980, p. 29).

[21] Vgl. *Institutie*, III, 14,20.

[22] C. Graafland honoreert dit niet, wanneer hij stelt: 'Vandaar dat Calvijn naast en in verbinding met Christus als spiegel der verkiezing weer de wedergeboorte en ook de rechtvaardiging door het geloof noemt als getuigenissen, bewijzen van onze verkiezing. Dus toch weer ook, ook nu weer als een nevenlijn, de verwijzing naar de subjectieve ervaring...' ('Waarheid in het binnenste', in: *Een vaste burcht voor de Kerk der eeuwen. Opstellen opgedragen aan drs. K. Exalto*, Kampen (1989), p. 76).

[23] *Institutie*, III, 14,18.

[24] In de commentaar op 1 Joh. 4 : 18 noemt Calvijn het nieuwe leven van het geloof een 'secundarium adminiculum' ter bevestiging van onze zekerheid. Vgl. ook nog de commentaar op 2 Petr. 1 : 10, waar Calvijn de zuiverheid van het leven een kenteken van de verkiezing noemt, waardoor Gods kinderen zichzelf in het geloof kunnen bevestigen, maar zó echter dat zij het vaste *fundament* ergens anders leggen.

[25] Vgl. de commentaar op Ezech. 13 : 9; de commentaar op Joh. 1 : 13 en *Institutie*, III, 2,11.

[26] C. Graafland, *Waarheid in het binnenste*, p. 70. In het latere Gereformeerd Piëtisme zouden wij te maken krijgen met 'een uitvergroting van een problematiek, die wij bij Calvijn reeds kunnen aantreffen' (p. 72).

[27] Vgl. J. van Genderen, 'De heilszekerheid in samenhang met de rechtvaardiging en de heiliging', in: *Ten dienste van het Woord. Opstellen aangeboden aan prof. dr. W.H. Velema, Kampen (1991), p. 122.*

[28] Vgl. voor bijv. *Institutie*, III, 2,11 wat S.P. Dee, *a.w.*, p. 146, 147, opmerkt over wat Calvijn hier zegt en niet zegt. Men moet ook niet vergeten, dat Calvijn in de commentaar op Ezech. 13 : 9 spreekt over het *onderscheid* tussen Gods zonen en hen, die buiten zijn. Bovendien heeft de oproep tot zelfonderzoek/zelfbeproeving een legitieme plaats in het verbond, vgl. 1 Kor. 11 : 28-31; 2 Kor. 13 : 5. Juist hier gaat het om de 'echtheid' of oprechtheid van het geloof in tegenstelling tot de *schijn* van het geloof, vgl. C. Trimp, *a.w.*, p. 148, 149.

[29] W. van 't Spijker, 'De kerk bij Calvijn: theocratie', in: *De Kerk. Wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting*, red. W. van 't Spijker e.a., Kampen (1990), p. 143. W. Balke, *Calvijn en de Doperse radikalen*, Amsterdam 1977, merkt op: 'De Institutie is het boek waarin Calvijns leven en zijn levenswerk zich weerspiegelt. Door veel ziekte en moeite heen heeft hij zich ingespannen om de Institutie zijn definitieve vorm te geven. Deze laatste editie verschijnt in 1559' (p. 213).

[30] *C.O.*, 8, 114.

Extra nummers van De Reformatie...

...kunt u bestellen door overmaking van de kosten op postrekening 40 60 40 t.n.v. De Reformatie-Goes, onder vermelding van jaargang en nummer.

Dit zijn de kosten (incl. porto):

1 ex.: ƒ 3,15
2 ex.: ƒ 5,60
3 ex.: ƒ 8,25
4 ex.: ƒ 10,10
5 ex.: ƒ 11,95

Na ontvangst van het bedrag wordt uw bestelling per omgaande uitgevoerd.

ONHEILSPELLENDE WINDEN

'Ook wanneer hij tussen broeders zou opbloeien, zou toch de oostenwind, de wind des HEREN, opstekend uit de woestijn, komen, zodat zijn bron zou opdrogen en zijn wel droog zou worden; die zal de voorraad van alle kostbaarheden plunderen.'

Hosea 13 : 15

Het kan stormen in Israël. Neem de chamsin.' De Joodse auteur Chairn Potok typeert deze wind met 'wanneer de woestijn heerst'.[2] Dat belooft weinig goeds.
De chamsin kent z'n vaste tijden. Hij blaast over het land bij de inzet van het zomerseizoen en wanneer dit jaargetijde op zijn laatste benen loopt. Dus in april/mei en in oktober/november. Hete woestijnlucht wordt vanuit het oosten of zuidoosten omhooggestuwd en stroomt uit over het land. Temperatuurstijgingen van meer dan 20 graden Celsius in enkele uren zijn waargenomen. Het kwik komt tot boven de 40 graden in de schaduw. Maar dat is nog lang niet alles. De luchtvochtigheid daalt drastisch. Tot onder de 10%. Voeg daarbij dat de windkracht kan oplopen tot 9 à 10 Beaufort – dus tot een heuse storm – en we kunnen er iets van begrijpen hoe onaangenaam de chamsin is. Woestijnzand stuift rond: de keel aldoor droog en de hitte bijkans ondraaglijk. Vandaar de typering 'de woestijn heerst'. Buiten is het onherbergzaam. Zolang de chamsin woedt – en dat kan wel enkele dagen duren – kun je beter binnen blijven.

In de Bijbel vinden we heel wat zinspelingen op dit natuurverschijnsel.
Farao droomt van door de oostenwinden verzengde aren.[3]
Het huis van Jobs kinderen kan deze zware woestijnwind niet verwerken en stort in.[4]
Dit natuurgeweld knakt de voorjaarsbloemen.[5]
En Jona verliest vanwege de gloeiende oostenwind alle levensmoed.[6]
Over deze barre wind spreekt Hosea namens z'n Zender. Allereerst tot Efraïm. Voor het oog gaat het hun op dat moment aardig goed. Er is sprake van enige opbloei.[7] Alleen laten ze zich daarop maar niet verkijken. Nog even en dan komt de oostenwind uit de woestijn. De wind door God gestuurd. En de gevolgen daarvan zullen dan voor ieder pijnlijk voelbaar zijn.
Waarom stuurde God deze vernietigende wind? Wie even de moeite neemt om heel hoofdstuk 13 te lezen, heeft dat snel door. De verbondsmens van vroeger zocht overal hulp en vastigheid, maar niet bij de Verlosser uit Egypte. Ondanks continu vermaan kwam er geen echte bekering. Ze vergaten hun Helper.
Zo kan het niet doorgaan. Vandaar deze strafaankondiging. Er komt oordeel over zondaren. De HERE neemt het niet dat mensen Hem negeren. God stuurt ook het onheil en de rampen.[8] Verbondskinderen van vroeger hebben dat ervaren. De Assyriërs zijn gekomen. Samaria is gevallen. Efraïms kostbaarheden zijn geplunderd. Het leven liep vast in de ballingschap.
God neemt niet alles van een mens. Hij heeft wonderlijk veel geduld met ons. Maar er is een grens. Wie weigert zich te bekeren, wordt eens Gods immense kracht gewaar. Even overweldigend als de verzengende woestijnwind, de chamsin.
Wie God de rug toekeert, komt tegenover Hem te staan en dat wordt eens vallen. Dan verdroogt je levensbron en ach wat de schatten van de aarde die raak je allemaal kwijt.
Ook onheilspellende woorden lezen we in de Bijbel. God is niet goedig. Wie zich niet wil bekeren, gaat eraan.

M.H. de Boer

[1] Ook andere namen worden hier gebruikt, zoals sirocco en samoen. Zie F.J. Bruijel: *Tijden en jaren,* p. 81vv. Het Hebreeuws kent opvallend veel woorden voor wind en storm.
[2] In de verhalenbundel: *Her cijfer zeven,* p. *44*. Het citaat is afkomstig uit het verhaal: 'De katten van Alfosistraat 37'.
[3] Gen. 41 : *6*.
[4] Job. 1 : 19.
[5] Ps. 103 : 16.
[6] Jona 4 : 8.
[7] *Groot Nieuws Bijbel* vertaalt: 'Israël bloeit nu wel als een bloem tussen het riet'. Ook de kanttekenaars bij de N.V. (1951) wijzen op deze mogelijkheid.
[8] Zie Jes. 45 : 7 en Amos 3 : *6*.

DE REFORMATIE

*Een heel boek gewijd aan het blad **De Reformatie:** dat vraagt zeker een bespreking in ons blad. Zo vaak komt het immers niet voor dat een **boek** geschreven wordt over een **blad.** Het gaat hier over het proefschrift van de hand van drs. George Harinck, waarop hij op vrijdag 1 oktober j.l. gepromoveerd is aan de VU te Amsterdam. We beginnen uiteraard met een gelukwens aan het adres van – zoals dat heet – de jonge doctor. Hij is het in dubbele zin.*

Een lijvig boek

Toen ik in de jaren zeventig naar het onderwerp voor een dissertatie zocht, heb ik aanvankelijk het plan gehad hetzelfde onderwerp te kiezen. Omdat redactiewisselingen in ***De Reformatie*** in verband stonden met het conflict over de Bond van Calvinisten, viel mijn keus tenslotte op het laatste onderwerp. Uiteraard werd de rol die ons weekblad in die periode vervulde ook breed in kaart gebracht.
Het is dr. Harinck gelukt een lijvig boek over ***De Reformatie*** zelf te schrijven en dan in het brede kader van de jaren 20 en 30, vol van kerkelijke polemieken. Het laatste onderdeel is gewijd aan de grote betekenis die het blad van K. Schilder in 1940 onder de bezetting door de Duitser heeft gehad, totdat het snel verboden werd.
Dat ongeveer 20 jaar later een boek is verschenen over een onderwerp dat ik zelf eerst op het oog had, doet me natuurlijk bizonder goed en veroorzaakte bij mij ook een meer dan gewone belangstelling.
Daar ik uit eigen ervaring weet, hoeveel lees- en speurwerk het schrijven van een dergelijk boek meebrengt, heb ik grote bewondering voor dit werk van Harinck. Hij is erin geslaagd niet alleen een goed gedocumenteerd, maar ook boeiend feitenrelaas te geven. Dat hij niet tot concrete conclusies is gekomen beargumenteert hijzelf in een interview met het ***Nederlands Dagblad*** van 8 sept. j.l.: Ik heb vooral willen beschrijven hoe het was; verwacht daarom geen stellige conclusies, want die moet ieder voor zichzelf maar trekken. Natuurlijk heeft hij, die zo diep in de stof gedoken is, ook zelf conclusies getrokken. Bovendien is een 'neutrale' weergave van de geschiedenis niet mogelijk. Zelfs in woordkeus en typering komt een bepaald standpunt om de hoek gluren. Daarvan komt iets door in het vermelde interview en daarop hoop ik aan het slot van dit artikel nader in te gaan. Op zichzelf valt dit ook niet te veroordelen. Ik herinner aan de uitspraak van Groen van Prinsterer: slechts hij die partij gekozen heeft kan onpartijdig zijn.
Een boek van 465 bladzijden in één artikel bespreken en enigszins recht doen is uiteraard niet gemakkelijk. Ik zou de lezers van ons blad zonder meer willen aanraden zelf dit boek te lezen. Het is de moeite waard en het leest als een roman. Ook ben ik het met de schrijver eens dat een nieuwe ontmoeting met het eigen verleden hoognodig is.

De oprichting van De Reformatie

Laten we daarom beginnen met de voor de hand liggende vraag, waarom een blad als ***De Reformatie*** in 1920 werd opgericht. Het antwoord op die vraag brengt ons in een ook voor deze tijd actuele situatie: het wilde inspringen op de behoeften van 'de jongeren'. Overal was er in het kerkelijk leven van die tijd onvrede over het concrete kerkelijk leven. Daaruit ontstond de zogenaamde 'beweging der jongeren', die meer dan eens beschreven is.[1]
Nu was de uitdrukking 'jongeren' een verzamelnaam, waaronder meer dan één beweging gevat kon worden. En erg jong waren ze ook allemaal niet, de meesten liepen al tegen de veertig. Ze konden worden omschreven als 'menschen, van jeugdigen en verder gevorderden leeftijd, studeerenden, mannen en vrouwen, die zich zelf in meerdere of mindere mate voelen en kennen als kinderen van den anderen, nieuweren, jongeren tijd, die is gekomen; die zich zelf geroepen achten om voor dezen anderen, jongeren tijd met zijn nieuwe vraagstukken en gewijzigde verhoudingen te kennen de kracht en de waarde der beginselen' (33). Zij bepleitten bezinning op de inhoud en de vorm van de gereformeerde overtuiging in de moderne cultuur. Daarbij stonden zij kritisch tegenover de overgeleverde opvattingen. Door het moderne levensbesef week hun 'beleving' van het geloof op wezenlijke onderdelen af van wat in gereformeerde kring gangbaar was. Ze voerden het pleit voor een doorbreking van het verstard dogmatisme en voor een persoonlijker geloofsbeleving. Geluiden die ook vandaag weer te horen zijn.
Nu beoogden de oprichters van ***De Reformatie*** in het bizonder rekening te houden met de vragen der 'jongeren' en zoveel mogelijk uiting te geven aan de verschillende nuances van het gereformeerde leven (57).
Deze formule sloeg kennelijk aan, want binnen enkele maanden steeg het aantal abonnees van enkele honderden tot niet minder dan 7500! Binnen korte tijd werd ***De Reformatie*** het meest gelezen blad binnen gereformeerde kring. Een pikante bizonderheid vormt wat in een noot op

bl. 15 vermeld wordt: 'Mevr. H.S.S. Kuyper aan R.C. Verweijck, 14 oktober 1920: ''Zoudt u namens vader een abonnement voor hem willen nemen op 'De Reformatie', met verzoek aan bureel Standaard te disponeeren?''. Een verzoek namens dr. Abraham Kuyper, dus wellicht nog een van de lezers van ons blad! Maar hij overleed kort daarna: op 8 november 1920.

K. Schilder en De Reformatie

Van het begin af behoorde ook de toenmalige ds. K. Schilder (29 jaar) te Gorinchem tot de medewerkers. Hij had het nieuwe blad dan ook enthousiast aangekondigd. Harinck verwijst op bl. 69 naar diens aankondiging en neemt daaruit over dat de verschijning van dit blad volgens de jonge dominee Schilder van durf getuigde, omdat het de vragen van eigen tijd aan de orde wil stellen. Nu is citeren altijd ook selecteren. Daaraan ontkomt niemand. Toch vind ik het jammer, dat Harinck hier niet iets van de ***motivatie*** van Schilder doorgeeft. Het ging er volgens hem om, de ***jonge*** mensen te bewaren bij het ***oude*** geloof. Het nieuwe blad bedoelt naar zijn mening dan ook niet revolutie tegen de belijdenis, maar een reformatie van ons beleven en de ***manier*** van ons belijden. Daarom zullen aan het hoofd mannen staan die belijnd-gereformeerd zijn, maar tevens weten, wat er in de wereld te koop is.[2]

Maar juist op het punt van dat belijnd-gereformeerd-zijn traden in de redactie van het blad van meetaf spanningen op.

Er waren immers ook veel 'jongeren' die ***inhoudelijk*** bezwaar hadden tegen de gereformeerde belijdenis. Zij zagen de belijdenis als een tijdgebonden verwoording van de actuele betekenis van de openbaring, die zeker om herziening vroeg. Maar de leiding van het blad aanvaardde de belijdenis als de ***nagesproken*** geopenbaarde waarheid en kon alleen met herziening van de ***vorm*** instemmen (62). Het is duidelijk dat Schilder grotendeels de laatste overtuiging deelde.

Redactie-wisselingen

Vandaar dat er al gauw een krisis in de redactie optrad. Prof. dr. F.J.J. Buijtendijk trad na een conflict over de opvoering van het toneelstuk 'Saul en David' van Querido door VU-studenten, waarop zijn mederedacteur V. Hepp felle kritiek oefende, uit de redactie (102).

Hij werd later via het Hersteld Verband rooms-katholiek.

Dr. B. Wielenga, die zijn medestander Buijtendijk was kwijtgeraakt, wenste niet langer met V. Hepp samen te werken wegens diens rigoureuze artikelen over de toneelkwestie. Ook dr. K. Dijk achtte het optreden van Hepp zo onbeheerst, dat hij niet langer met hem in zee wilde gaan. Er bleven toen nog twee redacteuren over: dr. Hepp en dr. C. Tazelaar (107).

Door het redactiebeleid en tengevolge van deze conflicten was het blad duizenden abonnees kwijtgeraakt. Van de 7500 waren er in 1924 nog maar 2500 over. Velen uit de beweging der 'jongeren' hadden zich al teleurgesteld

J. Waterink

van het blad afgewend, omdat het niet de 'vernieuwing' had gebracht waarop zij hoopten. Maar omdat ze zich niet als duidelijk herkenbare groep hadden geprofileerd hield ze als beweging na 1930 op te bestaan (94).

In oktober 1924 traden twee nieuwe redacteuren tot ***De Reformatie*** toe: ds. ***K.*** Schilder en dr. J. Waterink. In datzelfde jaar vertrok dr. V. Hepp voor een reis naar Amerika. Op zijn verzoek verleende zijn collega aan de VU prof. dr. F.W. Grosheide – Hepp was inmiddels hoogleraar geworden – enige bijstand aan het blad. Harinck spreekt van een nieuwe periode: 'Met twee jonge en veelbelovende predikanten, Schilder en Waterink, leek het blad een gelukkige greep te hebben gedaan. Zij verleenden een jeugdig cachet aan het blad en stonden niet als partijgangers van Hepp bekend en zijn dat ook nooit geworden' (113). Beiden boden veel bijdragen voor ***De Reformatie.*** Wat de gereformeerde koers als zodanig betreft waren er geen diepgaande tegenstellingen.

Van kerk tot kring

Hoe stond het intussen met de 'veranderingsgezinde' gereformeerden? Zij richtten in 1925 een nieuw weekblad op: ***Woord en Geest,*** dat weldra het orgaan zou worden van dr. J.G. Geelkerken, door de synode van 1926 veroor-

deeld, en voor de hem volgende kerken m Hersteld Verband. Maar over dit blad hier niet verder.
In 1926 schreef K. Schilder een serie van 5 artikelen onder de titel 'Van kerk tot kring... een afval', waarin hij kritiek uitbracht op die 'jongeren', die Geelkerken volgden. Harinck noemt deze artikelen een 'uiteenzetting van zijn hoog-kerkelijke invalshoek bij de bespreking van de vraagstukken van de dag'. Nu lijkt me de uitdrukking 'hoog-kerkelijk' hier niet op haar plaats (123). Deze komt me te veel in de buurt van het hoog-kerkelijk hervormde denken.
Wat is namelijk de ***kern*** van Schilders betoog? Deze 'jongeren' komen op tegen valse gerustheid. Daarop is op zichzelf niets aan te merken. Maar wie zijn er meer zelfverzekerd dan zij, vraagt Schilder zich af. Ze zèggen wel dat ze door de twijfel heen tot zekerheid moeten komen, maar hij noemt dit een ongoddelijke spreuk. Want nu durven ze tot kerk-vorming in de kerkgemeenschap komen. Ze zonderen zich systematisch van die gemeenschap af om dan op eigen tijd en gelegenheid tot haar terug te komen met een nieuwe leer. Van hun eigen twijfel willen ze geen kwaad horen. Maar het is twijfel aan de waarheid. Meer dan eens roept Schilder uit: ***Gaat niet uit. Gelooft ze niet.*** 'Wie toch de kerk verlaat voor den kring, en de gemeenschap loslaat voor den ''kern'', en de synode voor de club, en het volk voor het gezelschap, zou die geloof hebben...?'
Later heeft Schilder meegedeeld dat hij hiermee de clubvorming bedoelde van hen die Geelkerken zijn gevolgd en tot een 'afzonderlijke kerkengroep' zijn gekomen.[3]
Het komt me voor dat dit bij Schilder meer ***kerkelijk*** denken is dan hoog-kerkelijk. Wanneer Harinck verder schrijft dat Schilder het merendeel van de vernieuwingsgezinde gereformeerden, die zich in de vroege jaren twintig in de kerken hadden geroerd, niet meer bereikte (123), maakt hij niet duidelijk, ***waarom*** dit niet gebeurde. Naar mijn overtuiging, omdat Schilder niet hoog-kerkelijk, maar gereformeerd-confessioneel dacht en schreef, en daarvoor had men van deze zijde geen antenne meer.

Geelkerken en Schilder

Harinck beschrijft in een apart hoofdstuk de rol die ***De Reformatie*** speelde in de kwestie-Geelkerken. Hij geeft daarvoor een voortreffelijke weergave. Maar hij komt tot een o.i. wat matte en onjuiste conclusie. Volgens hem zouden de besluiten van Assen-1926 geen werkelijke oplossing hebben gebracht, van de problemen waar de Gereformeerde Kerken in het voorgaande decennium voor waren gesteld; veeleer werden de vraagstukken er door vermeerderd (134).
Op dit punt meen ik fundamenteel met hem in mening te moeten verschillen. Juist in deze tijd werd het fundament gelegd voor het weerstaan van ontwikkelingen die tot de deformatie van de synodaal Gereformeerde Kerken hebben geleid: toenemende schriftkritiek.
Ik mag hier herinneren aan wat Berkouwer heeft gezegd: 'Ik ken geen theoloog binnen de kring der gereformeerde theologie, voor wie de beslissing van Assen-1926 zo inhoudelijk is bepaald als bij Schilder het geval was'. Inderdaad. Want terecht schrijft hij al eerder: 'Het blijkt meer en meer dat het hem maar niet ging om de leer van 'het Schriftgezag', maar dat hij in de handhaving van de historiciteit van paradijs en zondeval, de slang en de bomen, een beslissing zag die van grote betekenis was voor het ***gehele*** gebouw van de christelijke leer ook van het werkverbond en het genadeverbond'.[4]
Te veel stelt dr. Harinck m.i. wat Geelkerken in 1926 en Schilder in 1944 overkwam op één lijn, terwijl er juist een hemelsbreed verschil tussen beiden bestaat. We komen er nog op terug.

De Bond van Calvinisten

Tussen Hepp en Schilder rees een conflict over de Bond van Calvinisten, waarover ik in mijn proefschrift uit 1974 breed geschreven heb. Schilder achtte deze Bond een 'misgeboorte' (185) en nam het Hepp kwalijk, dat hij in strijd met de afspraken daar positief over geschreven had. Op formele gronden achtte ook Waterink dit onjuist. Het verder eigengereide optreden van Hepp leidde tot een conflict: de andere drie leden van de redactie dienden bij het consortium, dat moest toezien op ***De Reformatie,*** een verklaring in dat zij niet langer met Hepp konden samenwerken. Daarop trok deze zich uit het blad terug. Maar

V. Hepp

nog is het einde niet. Ook Waterink bleek sympathie voor de Calvinistenbond te hebben opgevat. In 1934 zou een congres te Amsterdam gehouden worden, waaraan ook hij zijn naam gegeven had. Op dit congres zou onder meer prof. dr. Th.L. Haitjema spreken, die volgens Schilder beslist geen Calvinist was. Hij was de promotor van Karl Barth in Nederland, die door Schilder heftig bestreden werd. Om een lang verhaal kort te maken: de uitgever van ***De Reformatie*** koos in dit geding de zijde van Schilder, die verklaard had niet langer met Waterink te kunnen samenwerken. Daarop trok deze zich met dr. Tazelaar terug. Zo bleef Schilder als enige redacteur van het blad over en hij bleef dit tot zijn sterven in 1952.
Het is helaas niet mogelijk deze zaak hier te beschrijven. Ik heb dit breed in mijn proefschrift gedaan en ook Harinck wijdt er veel aandacht aan. Kern van het geding was dat men iemand die in de kerk als niet-gereformeerd veroordeeld was – zoals Geelkerken en zijn volgelingen – en iemand die het Calvinisme bestreed – zoals Haitjema – niet op een congres van Calvinisten als gereformeerd kon accepteren en presenteren.

Polemieken in de jaren dertig

We laten de ingrijpende polemieken die in de jaren dertig tussen Schilder aan de ene kant, en de hoogleraren Hepp en Kuyper aan de andere kant werden gevoerd nu maar rusten. Het zou te ver voeren deze ook maar enigszins weer te geven. Zowel Harinck als ikzelf hebben daaraan brede aandacht besteed. Het liep uit op felle beschuldigingen door de twee laatste hoogleraren op de synode van 1936 tegen Schilder, Vollenhoven e.a. (zie over de laatste de publikatie van mijn hand ***Eender en anders, Correspondentie tussen K. Schilder en D.H.Th. Vollenhoven,*** Kampen 1992). De beschuldigingen op de synode van 1936 leidden tot behandeling van de zogenaamde meningsverschillen, die uitliepen op de leeruitspraken van 1942.
In een serie brochures ***Dreigende Deformatie*** had Hepp onder meer Schilder en Vollenhoven van afwijking van de belijdenis beschuldigd, zonder hun namen te noemen en de vindplaatsen van de bestreden gedachten te noemen. Dit leidde zelfs tot een ingrijpen van de zijde van de Vrije Universiteit. De curatoren van deze Universiteit verzochten Hepp in 1937 zijn brochure-reeks voorlopig te onderbreken. Maar het kon de funeste ontwikkelingen niet keren. Toen Schilder zich tegen de leeruitspraken van 1942 verzette als bovenschriftuurlijke binding en vooral tegen het hiërarchisch optreden van de synoden, werd hij op 23 maart 1944 geschorst en op 3 augustus 1944 als hoogleraar en predikant afgezet. Dit alles leidde tot de Vrijmaking van 1944. Ik memoreer dit nu slechts, want ongetwijfeld zal in het komend jaar 1994 – vijftig jaar na de Vrijmaking – hieraan brede aandacht worden besteed.
Verder ga ik voorbij aan de belangrijke strijd van Schilder tegen het Nationaal-socialisme, die ook buiten de gereformeerde kring de mensen een hart onder de riem strak. De uitgever van ***De Reformatie*** werd zelfs gepolst over de verkoop van het blad in stationskiosken. Maar de Duitsers grepen in. ***De Reformatie*** werd verboden en Schilder werd drie maanden gevangen gezet. Een verhaal apart.

H.H. Kuyper

De conclusie

Ik beperk me nu tot de conclusie waartoe dr. Harinck komt: Schilder beoogde een reveil van het gereformeerde kerkelijk leven en ***De Reformatie*** gaf stimulansen, die bij velen tot groot enthousiasme leidden en die in de laatste maanden van zijn bestaan van nationale betekenis waren (427). Nog in 1950 schreef prof. Vollenhoven hem: 'Nog elke week mis 'k iets als de Reformatie van '34-'40'. Met een uitdrukking van ds. D. van Dijk noemt Harinck dit 'de lente' op het kerkelijk erf, die velen met Schilder deed beseffen, dat het een diep geluk is gereformeerd te zijn (428). Volgens Harinck is Schilder bepaald door de strikte leer en spiritualiteit van Johannes Calvijn en door persoonlijk kunstenaarschap. Aan het eind van zijn boek citeert hij de rooms-katholieke Anton van Duinkerken die Schilder tot de ***privé-geïnteresseerden*** rekende (434). Maar dit kostte hem wel een 'spiritualiteitsbannissement' door de kerk die hij met al de krachten van zijn vurige ziel had willen dienen (433).
Een dergelijke ode op de persoon van Schilder laat de verknochtheid van Harinck aan deze kerkhistorische figuur zien. We achten het dan ook een historische gebeur-

tenis dat juist aan de VU zijn dissertatie is verdedigd, een instituut dat met name vanuit de theologische faculteit Schilder het leven zuur heeft gemaakt. Het kan verkeren.

Personalisme

Maar verder? Treft de vergelijking tussen Schilder en Geelkerken die Van Duinkerken maakt hier doel? Lezen we het interview dat dr. G. Puchinger eens met Van Duinkerken hield[5], dan treft het ons dat de op Schilder toegepaste tuchtoefening in het kader wordt gezet van de uitbanning van Hendrik de Cock, Abraham Kuyper èn Geelkerken. Met Geelkerken in één rij! Ik denk dat Schilder zich hiertegen met hart en ziel verzet zou hebben.

En wat de 'spiritualiteit' betreft, deze wordt door Van Duinkerken geplaatste tegenover 'de geboortedoem van de Nederlandse reformatie'. Welke doem? Dat ze in Dordrecht de remonstranten heeft moeten uitbannen. Daarmee heeft men de vrijheid en spiritualiteit van het individu niet erkend. De vrijheid van het individu!

Maar ging het Schilder daarom? Nee, het ging hem om de gereformeerde confessie. Met name de Dordtse Leerregels, waarin Gods souvereine genade beleden wordt, zijn dan ook door Schilder op het schild geheven. Denk aan zijn rede ter herdenking van de Afscheiding in 1934, waarin zijn inaugurele oratie in de noten werd verwerkt.[6] Hoe eindigt deze rede? 'Ik geloof aan God in de geschiedenis. Ik geloof aan de wedergeboorte, de bekeering, de ordo salutis, en haar "praesentia". Daarin zie ik de vooronderstellingen van Dordt. Wie ze ***niet*** aanvaardt, staat verder van Dordt af dan de meest verzekerde liberaal van 1834. Maar wie ze wèl aanvaardt, met dien willen wij samenwonen. Met hèm zullen wij weer weten te zijn dragers van het geloof der kerk, goede vaderlanders, kinderen der Reformatie, opgenomen in het ***oecumenisch*** christendom'.

Dat is iets anders dan 'de doem' van Dordt. Ik mis in dit proefschrift dan ook een duidelijke aanwijzing, hoezeer Schilder zich 'kind van de Afscheiding' wist, juist in de aanvaarding van de Dordtse Leerregels. Daarom acht ik de typering van Puchinger meer doeltreffend: Gereformeerd confessor, al staat dit in een bundel 'Persoonlijkheden', met welke typering Schilder vast niet ingenomen zou zijn.[7] Hij wilde immers niets weten van enig personalisme in de kerk.

Ik beweer hiermee niet dat dr. Harinck het kader, waarin door Van Duinkerken over spiritualisme gesproken wordt als juist aanvaardt. Maar als hij in het begin van zijn boek spreekt over 'de religieuze verontrusting' bij onder meer Geelkerken èn Schilder, dan acht ik dit een parallellie die geen recht doet aan Schilders levensstrijd.

In Harincks interview met het ***Nederlands Dagblad*** wordt Schilder in de titel 'Een vonk in de kerkgeschiedenis' genoemd. Deze typering is wat speels, maar m.i. ook onjuist. Er zijn zoveel 'vonken' in de kerkgeschiedenis, ook van briljante ketters.

Zeker, ik noteer met waardering dat in het 'woord vooraf' door de auteur van dit boek dank wordt gebracht voor zijn opvoeding in de gereformeerde traditie, die voor hem een bron van bemoediging is. Daarin proef ik iets van wat Schilder noemde de weelde van het gereformeerd-zijn. Maar ik zou graag gezien hebben dat hij evenals Schilder meteen de verbinding had gelegd tussen deze gereformeerde traditie en het oecumenisch christendom. Want dat was bij Schilder de hoofdzaak.

De Reformatie na 1940

Nu heeft Harinck twintig jaren van ***De Reformatie*** beschreven. Dat is zijn goed recht. Maar we dienen niet te vergeten dat ons blad – nu afgezien van de oorlogsjaren, waarin het vijf jaar werd verboden – inmiddels meer dan 70 jaren geleden begon te verschijnen. Dit betekent dat het grootste deel van het tijdperk waarin ons blad onder de mensen kwam niet beschreven is: zo'n 50 jaar!

Nu kan men zeggen dat ***De Reformatie*** in de eerste twintig jaar het meest interessant en ook het meest gelezen blad in gereformeerde kring was. Maar de eerlijkheid gebiedt te zeggen dat het aantal abonnees al gauw belangrijk minder was dan bij de start van het blad. Toen Schilder in 1935 als enige hoofdredacteur optrad vreesde hij aanvankelijk een terugval in het aantal abonnees. Dat viel erg mee. Hij kon zelfs schrijven dat na het terugtreden van Tazelaar en Waterink het aantal was toegenomen. Maar dit was bepaald niet spectaculair. In een noot op bl. 290 tekent Harinck aan dat deze groei minimaal was: 52 abonnees gewonnen, maar 22 hadden meteen bedankt en 29 hadden dit gedaan met ingang van de nieuwe jaargang. In Bijlage IV publiceert de schrijver enkele oplagecijfers van de bladen die in gereformeerde kring verschenen. Erg interessant. Daaruit blijkt dat ***De Reformatie*** in 1935 2.500 abonnees had, in 1936 3.500 en in 1940 4.000. Het begin-aantal werd dus nooit meer gehaald. Vandaag zijn het er in elk geval meer: zo'n 6.100.

Maar was de inhoud na de oorlog en na de Vrijmaking van 1944 beter en afwisselender dan voor de oorlog? Volgens het eerder vermelde interview is Harinck van mening: 'Na de Vrijmaking is er weinig meer terechtgekomen van de verdieping en bezinning die Schilder zo lief had. Schilder moest zich steeds meer bezighouden met de opbouw van een nieuw kerkelijk, politiek en schoolleven. Intellectueel verschraalde het debat tot het stellen van een dilemma: voor de Vrijmaking of tegen de Vrijmaking'.

Schilder 'buiten bespreking'?

Volgens Harinck zou Schilder 'buiten bespreking' zijn geraakt. Dit lijkt me een behoorlijke mistekening. Nu Schilder geen polemieken meer hoefde te voeren met mannen als Hepp en Kuyper, kreeg hij gelegenheid in een rustiger kerkelijk vaarwater zijn ideeën nader te ontwikkelen op allerlei gebied. Ik ontken niet dat de polemieken met de synodaal-gereformeerden, met de mensen van de B.A. Bos-actie en met hen die het kerkverband in gevaar brachten veel plaats innamen. Maar tegelijk schreef Schilder over 'de doorbraak', de politieke ontwikkelingen

in het voormalige Indië, de rol van de 'zendingsmensen'[7] daarin, de ontwikkelingen in de Hervormde Kerk, de leer van ds. A.A. Leenhouts over de tussentoestand enz. Verder gaf hij gastcolleges onder meer aan de Universiteiten te Utrecht en Groningen. In de laatste plaats kon de grote zaal de mensen niet eens bevatten.

Hij kreeg tijd en ruimte zich intens te verdiepen in de theologie van vroegere eeuwen. Vaak publiceerde hij in zijn blad artikelen die later in zijn Catechismusverklaring in afleveringen uitkwamen. Tot het laatst van zijn leven stond hij bijvoorbeeld in correspondentie met de heer J.J. Schreuder te Lissabon, die hem van dienst was met het zenden van boeken van de hand van Bonaventura, Ramirez, de 'langgezochte' Bannesius, Thomas-commentaren enz. enz. Zijn laatste brief aan de heer Schreuder dateert van 31 december 1951, dus zo'n drie maanden voor zijn sterven.

Ik wil maar zeggen dat Schilder kans zag, ondanks allerlei kerkelijke moeiten die hem niet onberoerd lieten, zijn studies voort te zetten. Zo mocht hij zijn enorm intellectueel vermogen dienstbaar stellen aan de gereformeerde theologie. Daarbij werd hij in zijn blad bijgestaan door een grote kring van gereformeerde theologen die bepaald geen 'napraters' waren, maar in de situatie van na de oorlog belangrijke bijdragen gaven.

Blikvernauwing

Wie de registers van ***De Reformatie*** raadpleegt kan niet ontkennen dat ons blad een 'Fundgrube' is van voorlichting op allerlei gebied. Ik acht het dan ook een 'misser', wanneer Harinck in dit interview zegt: 'Schilder was een man die het best tot zijn recht kwam in een kring met meer opinies en gewicht. En die waren er na '44 niet meer. Hij kreeg te maken met studenten die verder wilden gaan dan hij en met volgelingen die wel trouw en ijverig waren – en dat betekende veel voor Schilder – maar niet boeiend. Aan het eind van zijn leven waarschuwde hij tegen zelotisme in eigen kring'.

Nu, die waarschuwing heb ik zelf gehoord en opgenomen op de laatste Schooldag waar Schilder sprak. Maar hij heeft daarin meer gezegd. En het komt me voor dat hier een blikvernauwing bij Harinck heerst, die hem zoveel andere aspecten van Schilders werk na de Vrijmaking doet verwaarlozen.

Ik schreef al aan het begin dat neutrale geschiedbeoefening niet mogelijk is. Hoezeer ik ook de eruditie en betrokkenheid van Harinck bij zijn onderwerp prijs, zijn conclusies zijn niet altijd relevant.

En zou het niet een uitdaging zijn voor een nieuwe promotie-studie, eens na te gaan hoe het met ***De Reformatie*** na de Vrijmaking is gegaan? De geschiedenis gaat door en er valt nog altijd veel te verhalen en te leren.

W.G. de Vries

N.a.v. G. Harinck, *De Reformatie, weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven 1920-1940,* Uitg. Ten Have, Baarn.

[1] Ikzelf deed dit in mijn proefschrift *Calvinisten op de tweesprong,* Groningen 1974, bl. 108. Zie ook C. Trimp in *K. Schilder, Aspecten van zijn werk,* Barneveld 1990, bl. 147vv.

[2] *Kerkbode Gorinchem,* 16 oktober 1920.

[3] *De Reformatie,* 16 april-14 mei 1926. Idem, Jrg. 14, bl. 322.

[4] G.C. Berkouwer, *Zoeken en vinden,* Kampen 1989, bl. 265,238.

[5] G. Puchinger, *Is de Gereformeerde wereld veranderd?,* Delft 1966.

[6] K. Schilder, *De dogmatische beteekenis der Afscheiding ook voor onzen tijd,* Kampen 1934. Zie ook E.A. de Boer, *Prof. dr. K. Schilder, eerste rede, eerste optreden,* Franeker 1989, die aan de hand van de noten in bovengenoemde brochure een reconstructie van de inaugurele rede heeft gegeven.

[7] G. Puchinger, *Persoonlijkheden,* Goes 1956, bl. 122.

DRIESTARREN

*** Naar een Verenigde Protestantse Kerk in Nederland (VPKN) (1)

In ons blad van 20 februari en 6, 13 en 20 maart 1993 schreven we een viertal artikelen over de pogingen om te komen tot een Verenigde Reformatorische Kerk in Nederland, afgekort tot VRKN. We gaven ook de uitvoerige discussie weer die tussen de Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk en de Hervormde Synode hierover werd gevoerd op een speciale bijeenkomst op 22 en 23 januari 1993. Het betrof de ontwerp-kerkorde die als concept voor de toekomstige verenigde kerk werd voorgelegd.

We gaan de kritiek die hierop van allerlei zijden werd uitgeoefend nu niet herhalen. We willen nu op het vervolg letten. Er is namelijk een overvloed aan commentaren bij de betreffende werkgroep binnengekomen. Het *Weekbulletin* van het persbureau van de Nederlandse Hervormde Kerk van 9 september j.l. meldt dat er niet minder dan 380 schriftelijke reacties op de tafel van de werkgroep kerkorde lagen. Dit heeft ertoe geleid dat deze werkgroep op veertig punten de tekst van de ontwerp-kerkorde heeft bijgesteld. Zo is er dan nu een tweede versie van deze ontwerp-kerkorde ontstaan, die aan de triosynode – van de Nederlandse Hervormde, synodaal Gereformeerde en Evangelisch Lutherse Kerken – is voorgelegd (4 tot 6 oktober te Lunteren). Amendementen hierop konden worden ingediend tot uiterlijk 17 september. Vervolgens zal de tekst door de drie afzonderlijke synoden, die in november vergaderen, in eerste lezing worden vastgesteld. Deze zal daarop met een toelichting van de werkgroep aan de kerkeraden en classicale vergaderingen voor raadpleging worden toegezonden.

*** Naar een Verenigde Protestantse Kerk in Nederland (VPKN) (2)

We memoreerden in onze bovenvermelde artikelen al, dat er veel kritiek kwam op de voorgestelde naam: Verenigde

Reformatorische Kerk in Nederland, afgekort tot VRKN, dat bij sommigen zelfs de associatie Varken gaf. Opvallend is dat blijkens het rapport van de werkgroep men in veel discussies weinig verder kwam dan de naam. Na veel wikken en wegen acht de werkgroep deze naam nog steeds de beste, maar wil er wel mee leven, wanneer gekozen wordt voor 'Verenigde Protestantse Kerk in Nederland', wat tot de afkorting VPKN zou leiden.
Verder heeft wat over het belijden wordt bepaald de meeste en meest kritische reacties opgeroepen. Maar deze reacties hebben niet tot *inhoudelijke* wijzigingen gebracht. Wel is men aan bepaalde bezwaren tegemoet gekomen door de lutherse en gereformeerde belijdenisgeschriften nu apart te vermelden. En om nog duidelijker aan te geven dat de klassieke belijdenisgeschriften van een andere orde zijn, worden Barmen en Leuenberg nu in een apart lid genoemd. Over de inhoud daarvan kunt u door mij eerder geschreven artikelen raadplegen. Er is verder één woord veranderd. In plaats van te spreken over samenbinding van lutherse en gereformeerde tradities is nu gekozen voor *ontmoeting,* omdat het onderling gesprek hierdoor gestimuleerd moet worden.
Ook is in het artikel over de eredienst inzake het samenkomen van de gemeente toegevoegd 'trouwdiensten'. Maar vanwege 'verschuivende waardering voor het huwelijk en andere relatievormen' wil men over het huwelijk zelf niets uitspreken en vastleggen.
Inzake toelating tot het avondmaal werd, ondanks allerlei bezwaren, niets aan de tekst veranderd. Zowel het toelaten van belijdende leden als van niet-belijdende leden wordt door de werkgroep *legitiem* geacht.
We hebben hiermee de voornaamste wijzigingen in kaart gebracht. En we komen tot de conclusie dat er *wezenlijk* in de voorgestelde concept-kerkorde niets veranderd is. Slechts op enkele onderdelen is een enkele wijziging aangebracht, maar wat de kernpunten en de grote lijnen betreft blijft men bij het oude concept. Dit betekent dat met de aangevoerde bezwaren niet gerekend wordt en dat de fundamentele kritiek die wij al eerder op deze voorgenomen kerkorde uitbrachten helemaal overeind blijft staan.

*** Naar een Verenigde Protestantse Kerk in Nederland (VPKN) (3)

We wezen er al op, dat met name van de zijde van de Gereformeerde Bond in de Hervormde Kerk fundamentele kritiek op de voorgestelde kerkorde van de verenigde kerk werd geoefend. Is daaraan tegemoet gekomen met de voorgestelde wijzigingen?
In een interview met het *Nederlands Dagblad* zegt de secretaris van deze Bond, ir. J. van der Graaf, dat er inderdaad naar zijn Bond is geluisterd. Volgens hem zijn er enige wezenlijke veranderingen aangebracht. De belangrijkste acht hij dat de Konkordie van Leuenberg uit het grondslagartikel is gehaald. Dit zal volgens hem de Remonstranten niet bevallen en zal bij de Luthersen zuinige reacties oproepen.
Wat is er dan volgens hem veranderd? In het eerste concept waren naast de oud-christelijke en gereformeerde belijdenisgeschriften de Konkordie van Leuenberg en de Barmer Thesen opgenomen, weliswaar in een aparte formulering, maar toch in hetzelfde grondslagartikel. Maar in de herziene versie worden de laatste twee nu in een aparte paragraaf vermeld.
Persoonlijk ben ik niet in staat dit wezenlijke verschil te zien. Want in de eerste versie wordt in een nieuwe alinea gesproken over de betekenis van de Konkordie van Leuenberg en van de verklaring van Barmen. Maar in de tweede versie wordt, alleen in een nieuw onderdeel, hetzelfde weer gezegd: 'De kerk erkent de betekenis van de theologische verklaring van Barmen voor het belijden in het heden. Voorts erkent de kerk de betekenis van de Konkordie van Leuenberg voor de ontmoeting van de lutherse en gereformeerde tradities'. Inderdaad is het woord samenbinding door *ontmoeting* vervangen. Maar verder? De inhoudelijke bezwaren die tegen Leuenberg werden ingebracht spelen kennelijk geen rol. De kerk erkent haar betekenis voor de onderlinge ontmoeting. Dat is toch kennelijk positief bedoeld. Ik vermag niet in te zien, dat de verandering in *plaats* – eerst in één passage, al was het een nieuwe alinea, nu gescheiden door een interlinie – de geopperde bezwaren tegen de *inhoud* van deze Konkordie kan wegnemen. De werkgroep noemt dan ook slechts als argument dat velen zich aan confessies uit andere tradities niet zo gebonden voelen als aan de eigen confessies. Uiteraard. Maar blijkbaar weerspreken ze elkaar niet. Verder dat Barmen en Leuenberg van een andere orde zijn dan de klassieke belijdenisgeschriften. Maar dat is door niemand ooit ontkend. Het gaat er maar om of de *inhoud* schriftgetrouw is. Daarop richtte zich met name de kritiek inzake Leuenberg. En daarvan zegt de werkgroep letterlijk: 'Niettemin heeft zij inhoudelijk geen wijzigingen aangebracht'. Het komt me dan ook voor dat ir. Van der Graaf ten onrechte spreekt van wezenlijke veranderingen. Wel blijven er voor hem 'onverteerbare dingen'. Maar die komen ten dele bij hem voort uit een 'hervormd kerkgevoel'. De eigen weg van de Gereformeerde Kerken krijgt naar zijn smaak te veel een eigen waardering. Ook over de voorgestelde nieuwe naam is hij niet te spreken. Hij acht die zelfs een nog slechtere keuze: het feit dat de naam 'hervormd' geschrapt is spreekt boekdelen!
Verder acht hij het een onoverkomelijk bezwaar dat belijdenis en avondmaal ontkoppeld blijven en dat een artikel over het huwelijk ontbreekt. Wij delen dit bezwaar en onderstrepen zijn conclusie dat een onverbiddelijk 'nee' van de zijde van de Gereformeerde Bond onverminderd van kracht blijft.
Maar ook ditmaal komt er geen antwoord op de vraag: wat gaat de Gereformeerde Bond *doen,* wanneer deze zozeer verworpen verenigde kerk werkelijkheid wordt?

W.G. de Vries

'GEREFORMEERDE WERKERS, WERKT DAT BETER?'

Het antwoord op die vraag is afhankelijk van de persoon aan wie je die vraag stelt.
Doe je dat aan een werkgever dan krijg je een antwoord in de zin van: dat ze harder of minder hard werken, ze meer of minder betrokken zijn op hun werk, ze meer of minder serieus zijn, ze moeilijk of makkelijk doen bij afwegingen tussen bedrijfsbelang en particuliere opvattingen, ze goed of niet goed zijn opgeleid, ze weinig of veel zeuren, ze constructief zijn of alleen letten op hun eigen belang, ze hun plichten voor hun rechten zetten of andersom, ze goed binnen hiërarchische verhoudingen kunnen werken of juist niet, etc., etc.
Stel je de vraag aan een collega, dan kom je te weten of gereformeerde werkers alleen op hun eigen belang letten, in het team passen – d.w.z geen afwijkend gedrag vertonen – of ze collegiaal zijn, samen optrekken ook buiten de bedrijfstijd, behulpzaam zijn bij het werk of bij ziekte, niet alleen op het werk maar ook buiten bedrijfstijd als er geklust moet worden of er privé-problemen zijn, of ze deel uitmaken van een gesloten front naar de werkgever toe etc. etc.
En van een ondergeschikte zul je te horen krijgen of een gereformeerde baas in meer zaken is geïnteresseerd dan alleen maar in het werk dat medewerkers doen, of hij/zij naast de economische zaken ook op sociale zaken let, of medewerkers worden ingeschakeld voordat beslissingen worden genomen of dat die betrokkenheid zich beperkt tot 'Uitvoeren die handel. Da's jouw taak. Punt uit'.

Maar hoe kijken we als gereformeerde werkers daar zelf tegenaan? Werkt gereformeerd werken voor jezelf beter? Als we die vraag willen beantwoorden moeten we dus letten op al die bovengenoemde aspekten. Dan is het nog niet zo makkelijk om zo'n vraag te beantwoorden.
Toch is het goed, als voorbereiding op het komende schooljaar, bij deze vraag stil te staan. Loont ons werk de moeite? Gaan we er beter door werken?
Daarbij zal ik mij niet in de eerste plaats bezighouden met allerlei fundamentele beschouwingen. De keuze voor gereformeerd onderwijs uit principiële overwegingen is het wezenlijkste argument wat er is, maar dat is nu niet aan de orde. Mij is gevraagd een verhaal te houden met een kritische kijk op de huidige praktijk. Moet die veranderen en zo ja hoe? En wat zou de hogeschool daarin kunnen doen.
Maar, zo is mij te verstaan gegeven, die kritiek hoeft nou ook weer niet zover te gaan dat het feestelijk karakter van deze vergadering zou worden verstoord. Ik moet het dus wel leuk houden.

Welnu, om positief te beginnen: gereformeerde werkers, het werkt inderdaad beter. Maar niet altijd. Het kan ook slechter werken.

STERKE PUNTEN

I. Fundamentele uitgangspunten

Maar laten we beginnen met de sterke punten.
Zeker als je al wat langer in de arbeidsmarkt meedraait – en gezien de kleur van mijn haar is dat bij mij het geval – dan valt het je op dat elk vak, elke baan onderhevig is aan modeverschijnselen. Zaken die op een bepaald moment zeer gewichtig zijn en de vakdiscussies domineren, blijken na verloop van – niet eens zoveel – tijd aan belang in te boeten. Dan blijkt dat de aandacht die we aan dat aspect gehecht hebben, dat eigenlijk niet waard was, omdat we andere – minstens zo wezenlijke – zaken uit het oog zijn verloren. Dat werkt nogal ontnuchterend, als je moet erkennen dat ook jijzelf mooi bent meegehobbeld met de tijdgeest zonder te zien dat dat modeverschijnsel zo essentieel niet was.

Een gereformeerde werker heeft echter de mogelijkheid dit in redelijke mate te voorkomen doordat tijdens zijn opleiding veel aandacht wordt besteed aan de ***redenen*** waarom je een bepaalde keuze doet. Er wordt gewerkt met uitgangspunten, grondslagen, principes, met een missie (om in bedrijfstermen te spreken).
Daar heb je als HBO-er zeker behoefte aan, want dan zal je werk niet louter bestaan uit het uitvoeren van opgedragen werk, maar ook uit het zelf nemen van beslissingen. Daarbij kun je je niet beperken tot het naar de zin maken van alle mensen, je baas, je collega's, je cliënten. Je zult zelf moeten beslissen wie je ontziet en wie niet, waar je tegenin gaat en waar je achter staat. Soms heb je medestanders, soms sta je in je benadering alleen. En dan is het hebben van een meetlat voor jezelf onontbeerlijk.

Dit helpt je niet alleen in vraagstukken als abortus, euthanasie of zondagsarbeid, maar ook bij vraagstukken over wat je van mensen wel en niet mag vragen, met wie je jezelf identificeert: met de werkgever of de werknemers, wat je van en voor jezelf wel en niet mag eisen, hoever je

met commerciële belangen mag gaan, hoe je met leveranciers omspringt, met concurrenten, hoe je problemen te lijf gaat of dat je ze laat liggen of welke methodieken je in het welzijnswerk al dan niet hanteert.

Als je een gereformeerde opleiding volgt, krijg je dat eigene: wezenlijke uitgangspunten, bepaalde normen en waarden waaraan je in de praktijk kunt afmeten of iets wezenlijk is of niet, met de paplepel ingegoten. En dat gebeurt niet op onverdienstelijke wijze. Visitatiecommissies (dat zijn commissies die namens de HBO-raad de school bezoeken en een waardeoordeel uitspreken over de kwaliteit van de opleiding) zijn doorgaans positief over het eigen karakter van onze gereformeerde school. Een citaat: 'De commissie is zeer onder de indruk van de wijze waarop de studierichting de gereformeerde grondslag verbindt met en laat doorklinken in de opleiding.'

Gereformeerde werkers werken dus beter omdat ze in staat zijn de keuzes in hun werkpraktijk te kunnen meten aan wezenlijke punten.
Dat helpt te voorkomen met alle winden mee te waaien, met modetrends mee te hobbelen en niets eigens te hebben. Een gereformeerde werker heeft dus een hogere toegevoegde waarde, door zich te baseren op fundamentele uitgangspunten. Dat maakt het mogelijk modische trends te ontmaskeren en een meer oorspronkelijke eigen koers te volgen. En dat wordt vaak meer op prijs gesteld dan je zou vermoeden.

II. Onderscheidingsvermogen

Er is in de samenleving zonder twijfel sprake van relativisme. Het levensgevoel dat vindt dat verschil in opvatting niet zoveel uitmaakt. Voor alles is wat vóór en wat tegen te zeggen. Dit heeft tot gevolg dat er in de samenleving veel tolerantie is waardoor men ook andere benaderingen best mimte wil geven, ook christelijke of ethische opvattingen die men tot voor kort minder zag zitten.

Dat lijkt aan de ene kant mogelijkheden te bieden: reden waarom je in onze kring wel hoort dat we die geboden mimte weer moeten leren benutten. En dat moet zeker gebeuren. Maar we moeten die ontwikkelingen wel op waarde weten te schatten. Er is ongetwijfeld meer behoefte aan levensbeschouwelijke, mensbeschouwelijke en organisatiebeschouwelijke opvattingen, aan het invulling geven van de C van CDA of NCW, of het voldoen aan maatschappelijke normen. Maar het is de vraag of die behoefte niet eerder is ingegeven door een begeerte iets eigens te vinden, iets dat onderscheid geeft met andere organisaties en partijen dan door een echte behoefte om ook inhoudelijk anders te gaan werken. Ik denk dat die belangstelling voor wezenlijke verandering niet zo groot is.
Een illustratie. Er is grotere belangstelling voor ethiek in het bedrijfsleven ontstaan, onmiskenbaar. En dat is fijn. Maar volgens een recent artikel in *Intermediair* is die belangstelling eerder ingegeven door de behoefte aan imagoverbetering dan door de behoefte om de ethische normen echt bij te stellen. Het is meer een middel om het in de publieke opinie beter te doen dan een poging om een inhoudelijke verandering van de manier van werken te realiseren.

Maar een gereformeerde gaat niet op de klank af. Wij boren dieper en zijn erop alert dat de verschillen qua uitgangspunten wel eens groter zouden kunnen zijn dan oppervlakkig lijkt.
We hebben het hierbij niet makkelijk, want ook onze jongeren lopen nog wel eens in de val, de verschillen niet zo groot te vinden. 'Voor die andere opvatting valt ook best wat te zeggen', hoor je dan. Ieder zijn eigen mening.
Maar over het algemeen houden we voldoende in de gaten of de inhoudelijke verschillen niet groter zijn dan op het eerste gezicht lijkt.

Ook in dit opzicht kan gereformeerd werken dus beter zijn. Door dieper te boren dan de oppervlakte kunnen we elkaar helpen om niet alles voor zoete koek te slikken en te onderscheiden waarop het wezenlijk aankomt.

III. Serieuze werkhouding

Gereformeerden plaatsen hun baan in het perspectief van een opdracht, een ambt dat ze hebben gekregen. Met inschakeling van onze persoonlijke verantwoordelijkheid heeft de Here ons een opdracht, een taak gegeven. We hebben dus niet zomaar een baantje waarmee we geld verdienen, nee, we gaan met ons werk serieus aan de gang. Een serieusheid die bij anderen ook respect afdwingt, getuige het volgende citaat van een andere visitatiecommissie:
'De commissie is zeer onder de indruk van de wijze waarop de studierichting de gereformeerde grondslag verbindt met en laat doorklinken in de opleiding. Uitgaande van de eisen die aan het toekomstige beroep worden gesteld en met in achtneming van de kenmerken van studenten en de opvattingen die binnen de eigen achterban leven, probeert men op zorgvuldige en gewetensvolle wijze de identiteit konsekwent te vertalen in het onderwijs. Tegelijk staat men open voor de realiteit van de pluriforme samenleving waarin afgestudeerden moeten werken. Het verbinden van de geloofsovertuiging met de beroepsuitoefening blijkt onder andere uit de evenwichtige manier waarop men aandacht heeft voor kennis en houding van studenten. Ook spreekt dit uit de belangrijke plaats die de ontwikkeling van normen en waarden van studenten binnen de opleiding inneemt.'
We hebben dus wat te bieden. We kunnen anderen zonder schroom onder ogen komen. Ook hier kunnen we stellen: gereformeerde werkers, het werkt goed.

Maar zoals wel vaker gebeurt: in onze kracht zit ook onze zwakte. Ik wil nu ingaan op een aantal zwakke punten zoals ik ze zie in onze gereformeerde praktijk. En ik zal ook proberen daarvoor een verklaring te geven.

ZWAKKE PUNTEN

I. Weinig openheid voor persoonlijke kritiek

Door zo serieus met onze taak, onze opdracht bezig te zijn hebben wij vaak wat minder oog voor de effecten van ons werk. Als je veel energie stopt in de input, blijft er wat minder tijd over om ook eens te letten op de output. Een serieuze motivatie brengt ook enige gedrevenheid met zich mee die het zicht ontneemt op de feitelijke invloed die wij hebben op de situatie waarin de Here ons plaatst. Die is in feite nog wel eens wat anders dan dat wat wij menen te presteren.

Ook is het zo dat als je je werk met volle overtuiging doet, kritiek daarop moeilijker is te accepteren. Want je voelt kritiek op de effecten van je werk ook als kritiek op je motivatie. Je bent daarvoor dus niet erg ontvankelijk.
Bovendien ontstaat door die sterke motivatie het gevoel dat je ook je rechten mag doen gelden. Je hebt je naar je eigen gevoel zeer van je plichten gekweten – of een ander dat ook zo ziet, staat buiten discussie – dat jezelf vindt dat je nu toch ook best eens voor je rechten mag opkomen.
Ook gereformeerden weten in de praktijk zeer goed voor hun rechten op te komen, niet minder dan anderen. Terwijl ze die anderen verwijten dat die onvoldoende op hun plichten letten en te veel op hun rechten.

Een serieuze motivatie werkt dus niet altijd beter: het kan je het zicht ontnemen op dat wat je in en voor de situatie waarin je bent geplaatst, feitelijk bewerkstelligt. Het feit dat men hard en serieus werkt is geen alibi om dat wat men doet of nalaat, eens tegen het licht te houden. Dat geldt voor een docent, als zijn pedagogiek onvoldoende effect sorteert. Maar ook voor een hulpverlener, als een cliënt zich niet geholpen voelt. Of voor een bestuur of een directie, als ze kritiek ontmoeten van leden of medewerkers.

Geen enkele functie, ook niet die van docent, student, medezeggenschapsraad, directie, predikant of ouderling is gevrijwaard van evaluatie wat anderen aan jouw functioneren hebben. Een hoge taakopvatting mag dit niet belemmeren. Je hebt die rol, dat ambt gekregen juist om er wat mee te doen voor anderen. Wat je feitelijk presteert, is altijd afhankelijk van de vraag hoe anderen met jouw werk verder gaan en verder komen. Wie vergeet om die dimensie bij zijn hoogst persoonlijke motivatie te betrekken, doet afbreuk aan zijn taak, aan zijn ambt. We mogen onze prestatie niet los zien van de situatie. We moeten als gereformeerden ook een stuk pragmatisme stoppen in ons functioneren. Ons gevoel gelijk te hebben, mag best wat meer vervangen worden door het ervoor zorgen dat we in onze situatie ook gelijk gaan krijgen. Dat ligt niet in de eerste plaats aan de ander, maar eerst en vooral aan onszelf.

Werk je in een bedrijf of instelling, dan word je vaak met de neus op de feiten gedrukt: men vertelt je wel wat men aan je heeft, al of niet door systematische beoordelingssystemen.
Dat voordeel heb je niet als je bij het onderwijs werkt of gaat werken: de relatie tussen docent en student is een andere dan tussen chef en medewerker, en tussen volwassen collega's onderling.

Dat betekent dat een hogeschool veel aandacht moet besteden aan beoordelingen omdat voor docenten (en studenten van de Pabo) die feed-back in hun beroepspraktijk vaak beperkter is, of zelfs afwezig. Dat betekent dat directie, sectordirectie en bestuur van een school in dit opzicht een meer dan normale evaluatieve taak hebben. En dat docenten en medewerkers hiervoor ook een zekere ontvankelijkheid moeten tonen, en dat ze niet beginnen met zichzelf buiten de discussie te plaatsen door te stellen dat ze 'het hiermee oneens' zijn.

Voor iedere werkende gereformeerde geldt dat je in geval van een minder positief oordeel over jezelf, je er niet vanaf kunt maken door te stellen dat je het er niet mee eens bent. Je moet zo'n situatie benaderen met de houding dat als anderen zo tegen jou aankijken, dat dat voor jou een probleem is. Kennelijk is datgene wat jij hoopte uit te zenden niet datgene dat wordt opgevangen. En aangezien je je werk altijd doet met het oog op anderen, heb jezelf bij zo'n evaluatie een probleem. En het is in jouw belang, heel helder te krijgen wat jouw prestatie ook in andermans ogen is.
Het is mijn indruk dat wij in onze kring hierin niet sterk zijn. Deze taak wordt zelden voldoende vervuld.

II. Weinig oog voor de betrekkelijkheid van het werk

Het geven van een sterke normatieve lading aan je werk of je studie kan ook met zich meebrengen dat het zondige karakter daarvan minder in rekening wordt gebracht. Je laat je toch leiden door schriftuurlijke normen? Daar valt toch weinig tegenin te brengen? Natuurlijk, we belijden regelmatig onze zonden – vergeef ons onze schulden – maar om dat ook te realiseren als we overtuigd met ons werk bezig zijn, is wel een ander hoofdstuk! Alles heeft te maken met geloof, maar ons geloof is niet alles! Ons werk wordt door God niet aangezien door ons geloof, of door de door ons in acht genomen normen of waarden, maar door het bloed van Christus. Door goede normen in acht te nemen in ons leven, ook in ons beroepsleven, is Satan nog niet de mond gesnoerd. Zelfs in onze beste normatieve momenten is er sprake van zonde.

We mogen ons dus zelf nooit, al zijn we nog zo overtuigd van ons eigen gelijk, buiten de kritiek plaatsen. Ook als we een rechtstreeks beroep op de Bijbel of God doen, altijd moet het besef er zijn dat dit tegelijkertijd samen moet vallen met zelfverloochening, verdraagzaamheid, ruimte geven aan andere opvattingen – tenzij ze echt strij-

dig zijn met Gods Woord. Altijd moeten we ons bewust zijn van eigen onbenulligheden, beperkingen, bijzondere en vaak minder makkelijke eigenschappen, eenzijdigheden.

Aan dat bewustzijn schort het nogal eens. Het gebruik van zware woorden stijft broeders en zusters meer dan eens in hun gelijk. Dan is het moeilijk werken met gereformeerden. Dan werkt het bepaald niet beter. Een illustratie hiervan is bijvoorbeeld het feit dat veel broeders en zusters niet zouden willen werken in een gereformeerde organisatie, want dan is dit probleem in het kwadraat aanwezig.

We moeten de betrekkelijkheid van ons dagelijks werk wel in het oog gehouden. Hoe serieus je ook werkt, je bent maar een klein schakeltje in het geheel. God wil je gebruiken, maar Hij kan het ook best zonder jou. Als je de betrekkelijkheid van je eigen taak ziet, kun je ook wat beter kritiek verdragen.
Ook moeten we het belang van betaald werk niet overdrijven. Dat doen we ook gauw als we er zo zwaar aan trekken. God geeft ons taken in verschillende verbanden: gezin, kerk, werk, buurt, familie, en je talenten zijn ook voor die verbanden gegeven. Realiseer je dat een bedrijf je minder onmisbaar vindt dan jezelf denkt. Ook als je hard werkt. Daar zijn veel mensen achter gekomen, door schade en schande. Te laat. En dan val je wel in een groot gat als je vooral in die richting je talenten ontplooit, en daarbuiten niet of nauwelijks.
Verlies alsjeblieft door je serieuze motivatie de betrekkelijkheid van je werk niet uit het oog.

III. Weinig mogelijkheid tot kritiek op de bestaande praktijk

Het denken in termen van ambten en roepingen heeft ook tot gevolg dat men een bepaalde situatie beziet als iets dat niet aan verandering onderhevig mag zijn. De situatie is 'van God gegeven' en dus mag je daarin niet zomaar vrijblijvend met verantwoordelijkheden gaan schuiven.

Als dat gebeurt – dat je de situatie als een gegeven, een statisch gebeuren beschouwt – dan werkt een gereformeerde werker niet altijd beter. Want een dergelijke benadering brengt ontegenzeggelijk een wat krampachtige, conserverende houding met zich mee. Een beschouwen van het ambt op zichzelf. Iets dat eisen mag stellen aan z'n omgeving in plaats van omgekeerd. Ons denken in termen van gezagsverhoudingen versterkt dit nog eens. Wij denken gauw in termen van boven naar beneden. Van opdracht geven en gehoorzamen. Niet beseffend dat het leiding mogen geven juist en met name inhoudt dat je je verplaatst in je ondergeschikten en slechts goede voorwaarden schept om ondergeschikten goed te kunnen laten functioneren.

Een taak, een opdracht, een beroep, een ambt is nooit een doel in zichzelf. Het is gegeven om iets te doen in een bepaalde situatie. Het moet iets bewerken, iets realiseren. Dat geldt voor predikanten, voor accountants, voor hulpverleners, voor verpleegkundigen, voor personeelsfunctionarissen, voor docenten, en ook voor de Koningin. Als een situatie noodzaakt tot verandering van de wijze waarop taken zijn verdeeld, dan mag het ambtsdenken daarvoor geen belemmering vormen.
Want God schakelt onze verantwoordelijkheid ook in bij het definieren van functies, taakverdelingen en organisatievormen. De huidige situatie is nooit het eind van alle tegenspraak.

We moeten juist gespitst zijn om aan te voelen of een situatie verandering behoeft. Dat gevoel is bij ons slecht ontwikkeld. Wij laten problemen nogal eens slepen tot ze schier onoplosbaar zijn geworden. Om voorbeelden te vinden, hoeven we niet ver te zoeken. Als we een gereformeerde organisatie te pakken hebben, is de kans groot – veel meer dan 50% – dat er zich problemen voordoen in de onderlinge verhoudingen. En dat ze niet vaardig worden aangepakt.
Wij zijn er geen meesters in om toekomstige en groeiende problemen te signaleren, ze in een vroeg stadium bespreekbaar te maken, rekening te houden met tekortkomingen en voorwaarden te scheppen teneinde ze te compenseren of te neutraliseren. Wij willen altijd tekortkomingen met wortel en tak uitroeien. Dat lukt van ze lang zal ze leven niet. Veel beter is het om ze

- gewoon bespreekbaar te maken;
- waar mogelijk te vermijden;
- als blijkt dat dat niet gaat, vaardigheden te ontwikkelen om de zaken zo te regelen dat de negatieve zaken worden gecompenseerd.

We zijn soms volstrekt onvermogend om situaties zo neer te zetten dat we kunnen werken met de aanwezige tekortkomingen en onvolkomenheden. Bij ons moet altijd de onderste steen boven, voor compromissen is vaak geen plaats. En daarmee scheppen we zelf vaak omstandigheden die volstrekt vastlopen.

Wat daarbij ook niet helpt, is dat we vaak opmerkingen over het functioneren van mensen omgeven met de nodige geheimzinnigheid. Dat zal allemaal wel goed bedoeld zijn met het oog op privacy-bescherming, maar het pakt vaak net verkeerd uit. Veel beter is het om de zaken die voor de goegemeente duidelijk zijn, ook bespreekbaar te maken. Want zo persoonlijk zijn die dingen niet als iedereen ze ziet en er last van heeft. Dan moet je die zaken ook aanpakken.
Ik ga er tenminste in toenemende mate toe over om eigenschappen van mensen waarmee ik en anderen rekening moeten houden, gewoon in de betreffende groep te bespreken. Ook over mijn eigen gebreken, over dingen die mij niet zo liggen of die ik niet zo goed kan. Dan maak ik daar afspraken over met collega's en medewer-

kers om van die tekortkomingen zo weinig mogelijk last te hebben in ons functioneren. Dat hoeft niet aan de grote klok, maar het mag ook niet onbesproken blijven. Bij ons doen we dat niet zo gauw.

Wat dat betreft kunnen we nog wat van de wereld leren. Maar ook wel van onszelf, als we de tekortkoming zien en er alles aan doen om onszelf in dit opzicht van meer vaardigheid te voorzien. En waar ben ik op een beter adres dan hier, de bakermat van gereformeerde vaardigheidstrainingen? Hier ligt een taak voor de hogeschool. Voor het bestuur, directie en docentencorps.

Niet alleen door leerlingen te trainen in het signaleren en aanpakken van problemen. Maar ook door binnen de school te laten zien hoe het wel moet. Door een voorbeeldfunctie te geven. Door te laten zien dat men het aandurft om met tekortkomingen rekening te houden en de zaak goed te laten draaien, al valt er best iets hier of daar wat af te dingen. Dan gaan we niet eindeloos zeveren tot de zaak tot op het bot is uitgekauwd. Maar ook bedekken we de tekortkomingen niet met de mantel der liefde als er niet mee te leven valt. Nee, we zetten ons in om gebreken en tekortkomingen bespreekbaar te maken, ze te compenseren en zo te neutraliseren. Zo kunnen school, bestuur, directie en docenten de voorbeeldfunctie vervullen die bij de onderwijsfunctie hoort.

CONCLUSIE

Ik kom dan ook tot de conclusie dat gereformeerd werken beter werkt.

Met onze gereformeerde uitgangspunten is niets mis. Ze vormen waardevol materiaal om mee te werken.
We hoeven niet te vervallen tot relativisme. Zo van: 'op onszelf is het nodige aan te merken dus laten we ten opzichte van anderen maar bescheiden zijn'. Nee, we hebben terdege wat te bieden.
Maar adeldom verplicht. We moeten er dan ook het nodige mee doen. We zullen de bestaande praktijk nuchter onder ogen moeten zien, ook bij onszelf. Onszelf niet sparen, maar juist onze uitgangspunten gebruiken als ijkmomenten ook voor onszelf. Ook en vooral als we leidinggeven. Of lesgeven. Of vormen. Of gevormd worden.

We zullen onszelf steeds voor ogen moeten houden: heb ik anderen met wie ik in mijn beroep in relatie sta, verder geholpen. Niet alleen omdat ik dat zelf zo voel of denk, maar is dat in de ogen van de anderen ook zo? Of heb ik slechts inhoud gegeven aan mijn eigen ongetwijfeld serieuze taakstelling, zonder te letten op signalen die duidelijk maakten of die anderen daarmee voldoende uit de voeten konden.
Dat gaat niet zomaar. We zullen eraan moeten werken. Maar we hebben daarvoor mogelijkheden gekregen. Laten we ze gebruiken.

Makkelijk zullen we het daarbij niet hebben. Maar we mogen rekenen op zegen als we met inbegrip van onze motivatie, onze normen en waarden, maar ook met oog voor onze onbenulligheden en onze eenzijdigheden, ons werk doen in biddend opzien tot Christus. Niet ons geloof, niet onze motivatie en ook niet onze talenten redden ons, maar het bloed van Christus. Als we ook in onze beroepspraktijk zien op het kruis van Christus, en vandaaruit eisen stellen aan onszelf, dan werkt het goed. Geheid. Daar hoeven we niet over in te zitten. Ook niet in het jaar Anno Domini 1993 en 1994.

P. Dijkstra

* Toespraak, gehouden op 14 september j.l. ter gelegenheid van de opening van het studiejaar 199311994 van de GHBO te Zwolle. Drs. Dijkstra is voorzitter van het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond.
Door onvoorziene omstandigheden werd de toespraak niet door drs. Dijkstra gehouden, maar door een ander voorgelezen.

Niet alleen De Reformatie, maar ook voorstudiemateriaal en andere lektuur is op cassette verkrijgbaar bij:

STICHTING BRALECTAH

Mr. Z. ter Steghestraat 7
8331 KG STEENWIJK
Tel. 05210-15946

GESCHIEDENIS VAN DE CHRISTELIJKE DAGBLADPERS

Toen op 18 maart jl. het boek ***Geschiedenis van de christelijke dagbladpers in Nederland*** werd gepresenteerd, maakte prof. dr. W.H. Velema bij die gelegenheid enkele opmerkingen over pers en ethiek. Hij stelde terecht, dat de pers zich niet aan het oordeel van de ethiek mag onttrekken. De journalist(e) die dat wel doet, begaat een principiële fout. Met een dergelijke instelling zal deze man/vrouw wel eens het waanidee kunnen hebben, dat hij/zij zich 'absoluut' mag laten gelden. Hetgeen vervolgens een stuk journalistieke barbarij en chaos zal veroorzaken.
Degene die intussen wil tegenwerpen dat ethiek een strikt ***persoonlijke*** zaak is, krijgt van Velema de vermaning toegediend dat ethiek niet alleen voor het individu, maar voor de hele samenleving betekenis heeft (aldus een verslag in het ***Reformatorisch Dagblad*** van 19 maart 1993).
Vanuit deze gedachtengang is het goed om eens breed na te gaan welke grote betekenis de christelijke dagbladpers heeft (en heeft gehad) in ons land. En wat haar taakstelling inhoudt. In de eerste plaats zal een christen-joumalist de feiten correct weergeven, aldus prof. Velema, die daaraan toevoegt dat die feiten bekend gemaakt moeten worden 'zonder ondergeschikt te zijn aan een commentaar of een belang'. Daarna en daarnaast zal de eigen beoordeling zijn plaats moeten krijgen.

Om nu één kanttekening te maken, vragen we ons af of 'de feiten' op zichzelf 'neutraal' zijn en dus geschikt voor publikatie. En wordt de keuze van het te publiceren feitenmateriaal niet bepaald door vooroordelen? Kun je dan toch volstaan met het lezen van 'de feiten' in bijv. het ***Algemeen Dagblad*** (of het kijken naar het T.V.-joumaal) en daarnaast alleen nog je eigen plaatselijke kerkblaadje voor het nodige commentaar (dat overigens door geen predikant geleverd wordt)?

Krant en objectiviteit

Maar, zo vraagt de lezer zich misschien nu af, mag objectiviteit niet als een normale doelstelling worden aangemerkt van zo goed als alle kranten in onze westerse cultuur? Eerst de objectieve feiten, daarna het subjectieve oordeel...? Wel, dat staat nog te bezien.
Het is een bekend gegeven, dat de zogenaamde neutrale pers nogal vaak de kritische geluiden van christelijke zijde tegen bijv. de 'Algemene wet gelijke behandeling', verzwijgt of er een karikatuur van maakt. Men kan stellen dat het vrij logisch is dat de christelijke pers daarentegen wel oog heeft voor de brede discussie over een dergelijk onderwerp. Kranten als het ***Nederlands Dagblad*** en het ***Reformatorisch Dagblad*** geven – volgens een VU-onderzoek van enkele jaren geleden – objectieve informatie met daarnaast een kritische beoordeling.
Neutraliteit in de pers camoufleert meer dan eens een houding die beslist geen recht doet aan alle facetten van een (democratische)samenleving.

De keuze voor een krant

Maar intussen doet zich wel een opvallend verschijnsel voor. We vragen ons namelijk af, hoeveel belang de mensen werkelijk hebben bij objectieve en christelijk-normatieve persarbeid. De sensatiekranten, zoals ***De Telegraaf*** en 'zijn soortgenoten', hebben een machtig groot aantal abonnees, maar het waarderingscijfer voor objectiviteit en brede oriëntatie is een dikke onvoldoende!
De kranten die het verdienen om hoog gewaardeerd te worden, hebben merkwaardigerwijs niet alleen veel minder abonnees, maar worden ook nog eens erg kritisch (en soms extreem-negatief) bejegend door de eigen achterban. Dat geldt van zowel ***ND*** als ***RD.*** Het is maar een schrale troost om in het hier te bespreken boek te lezen dat dit al zo'n 150 jaar vaste prik is geweest met de protestants-christelijke pers. Te beginnen bij Groen van Prinsterer en Abraham Kuyper.
Ook onder christenmensen wordt de 'neutrale' pers soms hoger gewaardeerd dan de eigen kleinere persorganen. Zo is het wel eens opgemerkt dat ***NRC-Handelsblad*** onder studerende jongeren van gereformeerde huize waarschijnlijk meer abonnees heeft dan het ***ND.*** Maar ook in een deel van 'onze' gezinnen worden regionale dagbladen zorgvuldiger gelezen dan de gereformeerde pers.

Krant en kerkelijk eenheidsstreven

Aan de toekomst van onze eigen pers zou je dan bijna gaan twijfelen. Waarom staan wij als gereformeerde christenen ons niet in te spannen om de doelstellingen van de serieuze christelijke pers verder te helpen realiseren? Goed, zal een kritisch ND-lezer zeggen: de 'liefde' kan niet van één kant komen. Dat bedenkende wil ik hier graag de wens kwijt, dat er door een gezamenlijke actie van de kant van het ***ND*** en van de andere persorganen iets ondernomen wordt om – juist in deze jaren – de noodzaak van een evenwichtige christelijke krant voor allen die de

gereformeerde belijdenis liefhebben, te beklemtonen.
Hoe goed zou een gereformeerd dagblad niet kunnen gedijen in een sfeer, waarin met ernst aan de uitbouw van een werkelijk gereformeerde oecumene wordt gewerkt. Die sfeer wordt in de eerste plaats bepaald door de kerken en dus haar leden. Is dat een sfeer waarin men met tevredenheid constateert dat het met de kerk wel goed zit? Waarbij de posities tegenover de buitenwacht vastliggen? Of is er een nog altijd diep gevoeld verlangen naar de eenwording van alle Christus-belijders in de wereld?! Ik lees bij prof. dr. K. Schilder (in een preek uit 1935 over Zondag 21 Heid. Cat.) iets over het zweren bij 'z'n eigen huisje' en het blijven 'binnen de vier muren, die zijn eigen muffe omgeving omsluiten'. Schilder waarschuwt deze mensen: 'Men vergeet dan, dat Christus Jezus *elken* dag aan het vergaderen is, dat dus nooit de instituut-vormen af zijn en dat hij elken dag jagen moet naar de eenheid van wat Christus liefheeft en gelooft en naar de afsnijding van dat, wat Hem niet gelooft'. En even verder komt Schilders krachtige uitroep: '...maar wie weet, dat het organisme dringt naar het instituut, zal altijd zijn eigen kerk beginnen te zien als operatie-terrein om daarvan uit te gaan, maar ook steeds jagen naar eenheid, maar ook weigeren die eenheid vals te maken door waar en vals te laten samengaan' (Preken 3, Goes 1955, pag. 214).
Als iedere gereformeerde belijder hiermee instemt dan staat de koers van de gereformeerde oecumene bij voorbaat vast: de drie formulieren van eenheid vormen de onopgeefbare basis waarop deze oecumene moet groeien. Onze wil tot (geleidelijk) meer kerkelijke eenheid moet zorgen voor een dynamische opstelling die vastberadenheid met soepelheid weet te combineren. Dat zal een permanent kritische houding niet uitsluiten. Maar die zou gepaard moeten gaan met een stukje tolerantie waarin over fouten e.d. rustig kan worden doorgepraat. Op basis van de gezonde leer.

Kranten en lezers zijn gewaarschuwd!

Waarom we deze dingen hier allemaal naar voren brengen? Omdat het boek dat we hier voor ons hebben liggen: Geschiedenis van de christelijke dagbladpers in Nederland een dubbele historische waarschuwing inhoudt voor de toekomst van de christelijke pers. In de eerste plaats deze: dat de kwaliteit van de christelijke pers staat én valt met de principiële onderbouwing van de eigen nieuwskeuzen en -commentaren; en ten tweede dat de positieve waardering voor een dergelijk persprodukt van de kant van de lezers ook een daadwerkelijke christelijke taakstelling is. Een krant zonder abonnees gaat direct dood. Maar een volk zonder de dagelijkse christelijke voorlichting staat een heidense chaos te wachten!
We hoeven niet optimistisch te denken dat er na het ND en het RD nog wel eens weer wat aan christelijke dagbladactiviteit zal ontstaan. Want wat anderhalve eeuw geleden begon met de kleine nieuwsblaadjes van Groen van Prinsterer (Nederlandsche Gedachten (tot twee keer toe) en De Nederlander) is via De Standaard van Abraham Kuyper (1872) en de vele regionale protestants-christelijke dagbladen (m.n. De Graafschapper, De Zeeuw, De Nieuwe Provinciale Groninger Courant. De Rotterdammer-kwartetbladen, het Friesch Dagblad) ooit een factor van wezenlijk vormend belang geweest in de voorlichting binnen onze samenleving. Van deze hele reeks kranten is na 1945 – toen Trouw de in de oorlog fout geworden Standaard verving – via verwatering van principes én moordende concurrentie van de kant van de 'neutrale' pers zo goed als niets meer overgebleven. Alleen *RD* en ND zijn nog de kleine (na de oorlog opgekomen) getuigen van wat er ooit aan christelijke dagbladen bestond. Het ('christelijk-nationale') Friesch Dagblad heeft – gelet op de christelijke identiteit – ook wel betere tijden gekend.

Over de geschiedenis van deze kranten wordt de lezer in het hier aangekondigde boek, op heel verschillende manier ingelicht. Naast de wetenschappelijke bijdragen van o.m. G. Puchinger, F. Diemer en J. Wieten, treft men bijdragen aan van 'gewone' journalisten die soms de indruk wekken op hun 'praatstoel' te zitten en dus ook wel eens minder relevante dingen naar voren brengen. Daarmee is dit boek een amalgaam van uiteenlopende kwaliteit. De meeste auteurs hebben wel een sterke binding tot de christelijke pers.

Wie neutraliteit in de wereld van de media verafschuwt, kan niet anders dan – na gelezen te hebben over de historische taakstelling van de christelijke pers in Nederland – zijn positieve bijdrage leveren om te behouden – en zonodig te vernieuwen en uit te bouwen – wat we nu nog hebben!
Een boek dat je niet onberoerd laat!

H. Veldman

N.a.v.: B. van der Ros *(red.),Geschiedenis van de christelijke dagbladpers in Nederland,* Uitg. Kok Kampen, 373 pag., geillustreerd. ISBN 90 **242 6865** 6. Prijs f 69,00.

BOEK- EN KANTOORBOEKHANDEL
Nugteren
Singelpassage 11
9401 JB Assen
tel. 05920-16190
b.g.g. en 's avonds: 10910
Uw boekhandel voor o.a.:
– catechisatie-uitgaven
– schetsenm ıteriaal
– ıh ıwelıjk ıbijbels
belijder ıs gı schenker
r et getalli nkort ngei
en gı ıtie r legvellen

De Bijbel: monument of boodschap?

In ***Met andere woorden,*** het kwartaalblad van het Nederlands Bijbelgenootschap van september 1993, schrijft prof. dr. H.W. de Knijff een interessant artikel over de taal van de bijbel.
We geven daaruit het volgende door:

Bij tijd en wijle worden wij in de dagbladpers geconfronteerd met uitlatingen van columnisten, die hun afkeer van het christelijk geloof bloemrijk weten te combineren met hun liefde voor de bijbel. De wenselijkheid van de nieuwe bijbelvertaling, waarvan op het ogenblik sprake is, vermogen zij niet in te zien.

In De Volkskrant van *27* februari jl. verdedigt Jan Blokker onder de titel ***Verspilling*** de mening, dat de huidige vertalingen volledig voldoen om de lectuur van bijvoorbeeld Harry Mulisch of Bertus Aafjes mogelijk te maken. Zij zijn dus, kort gezegd, voldoende om ons onze culturele erfenis te doen herkennen.

De NBG-vertaling van 1951 beantwoordt ruimschoots aan dat criterium. De columnist voegt er echter nog een tweede criterium aan toe, dat wel zo interessant is: in iedere heilsleer gaat het om een mysterie; doe je het mysterie, ja zelfs de onbegrijpelijkheden weg, dan is die heilsleer ten dode opgeschreven. Het maken van nieuwe bijbelvertalingen gaat dan ook met de secularisatie hand in hand: men wil de bijbel al begrijpelijker maken en jaagt daarmee de mensen de kerk uit.
In hetzelfde dagblad van 14 mei jl. doet de schrijver Battus het nog eens dunnetjes over. In een bijdrage, getiteld ***Blijf met uw poten van mijn brandend braambos af!*** mikt hij vooral op het argument van de betekenis van de bijbel voor onze taalkundige erfenis. Deze ligt vast in de Statenvertaling: deze vertaling heeft onze taal gevormd en is de bron van wel 'de helft van onze sappige uitdrukkingen' en 'een kwart van onze sterke verhalen'. Iedere nieuwe vertaling kan daaraan slechts schade doen en waarom zouden wij dat risico nemen: de bijbel is naar zijn inhoud een volledig verouderd, ja weerzinwekkend boek.

Of hierover een zinvolle discussie mogelijk is? Het is duidelijk, dat bij beide partijen een volkomen tegenstelling bestaat ten aanzien van de bedoeling van bijbelvertaling. Voor de aangehaalde columnisten is een vertaling volledig overbodig, want de huidige vertalingen voldoen volledig aan de doelstelling die zij hanteren. De doelstelling van de bijbelvertaler ligt bij de huidige overdracht van de boodschap, hetgeen iets is, dat beide heren blijkbaar buitengewoon irriteert. Daarmee beogen bijbelvertalers echter recht te doen aan iets, dat tot de intrinsieke eigenschappen van dit boek behoort, namelijk dat het een boodschap wil zijn. Men snijdt het hart uit de bijbel – en dat geldt voor het woord van profeten en apostelen reeds op het eerste gezicht –, als men met dit boek slechts esthetisch of historisch wil omgaan.
Men zou zich dus een genuanceerdere stellingname dan bovengenoemde kunnen indenken, ook in het geval dat men zelf aan de gehanteerde argumenten, ontdaan van hun opgewonden bijwerk, enige waarde hecht. Want de twee genoemde punten zijn geen onzin. Zij verdienen overweging, ook al munten zij op de hier behandelde wijze niet uit door consistentie.
Het ene argument is: de bijbel moet een geheim blijven – waarbij in logisch opzicht op te merken is, dat ook een geheim zonder enige factor van begrijpelijkheid geen geheim is; zonder enige relatie van gekend-zijn is het een ***brutum factum.*** Het andere argument is: wij verstaan een boek als de bijbel binnen een taaltraditie, die men niet willekeurig mag onderbreken. De ontbrekende logica is hier, dat zulk een krachtig bezworen gehechtheid aan de taalvorm zich tot een zo felle afwijzing van de inhoud nogal paradoxaal verhoudt.

Beide argumenten worden door prof. De Knijff dan nader bezien. Voor het woord 'mysterie' wil hij liever 'geheimenis' gebruiken. De bijbel brengt een boodschap die 'het volstrekt andere' naar ons toebrengt.
Het hele boek is doortrokken van de heilsleer. Dat de bijbel zo'n schoon boek is hangt nauw samen met zijn inhoud. In sommige kringen kennen we het verschijnsel van de voorliefde voor de Statenvertaling. Het woordgebruik dat in een traditie tot eigendom is geworden van een geloofsgemeenschap, moet men zoveel mogelijk intact laten. Dit standpunt is geen bagatel. Hoe verder de technische civilisatie voortschrijdt en hoe meer de oude agrarische verhoudingen en levensopvattingen verdwijnen, hoe meer de bijbel als een oud boek zal opvallen.
Maar door modernisering van de taal kan men zich niet uit de impasse helpen:

men kan van het zwaard van Jehu geen automatisch geweer en van de ezelin van Bileam geen bromfiets maken. Dat wil zeggen, dat wij van meet af aan met een archaïsch werk te maken hebben, en dit archaïsch karakter brengt ook een zekere archaisering van de taal met zich mee.

Nu komt het mij voor, dat het gewicht van dit probleem vaak zeer wordt overdreven; ook al is bijvoorbeeld een herder voor de Westeuropese stedeling een totaal onbekende verschijning, wij kunnen ons er nog heel goed een beeld van vormen en ik denk, dat men met meer 'levend verleden' kan rekenen dan men vaak doet. Deze stellingname houdt overigens wel een bepaald standpunt in omtrent zekere wenselijkheden in het onderwijs: wij leven in een tijd, dat de onderwijspolitiek er alles aan doet om het verleden 'in ons' te doden. Waarom zou de bijbel ook niet de functie hebben dat zij het verleden bij ons levend houdt?
Uit deze overwegingen is af te leiden, dat men ook in het woordgebruik niet al te bang moet zijn voor een archaïsch werkende uitdrukking. Inderdaad, de columnisten hebben gelijk; laat, indien enigszins mogelijk, het 'brandend braambos' een brandend braambos blijven. Moet 'in het hart der zee' werkelijk 'in het midden van de zee' worden? Men moet ook naar deze zijde iets aandurven, want ook hier staan begrip en toegankelijkheid vanuit de levende taaltraditie op het spel. Overigens is het ook weer een schromelijke overdrijving van de columnisten om er zo vreselijk benauwd voor te zijn dat de taal door de bijbelvertaling haar oude 'sappige' uitdrukkingen zou verliezen. Die blijven rustig naast nieuwere vormen voortbestaan. Nog een andere wenselijkheid dringt zich hierbij op: laten wij er zorg voor dragen, dat de Statenvertaling niet wordt vergeten. Waarom zouden wij die niet vaker, alternatief, persoonlijk en in kerkdiensten, lezen? Ook de noodzakelijke minimale aanpassing daarvan zoals die heeft plaatsgehad, is een gewenste arbeid, die in dienst kan staan van dit doel.

Met archaïsch taalgebruik wordt gedacht aan woorden en formuleringen van eeuwen geleden. Een duidelijk voorbeeld ervan is het gebruik van het woord 'wijf' voor 'vrouw' in de oorspronkelijke tekst van de Statenvertaling, zoals: 'Noach en zijn wijf'. Bij ons is 'wijf' een scheldwoord geworden. Ook de meest verwoede voorstanders van het gebruik van de Statenvertaling zullen de aanpassing van dit woord aan het hedendaags Nederlands

aanvaarden. Prof. De Knijff stelt in dit verband de vraag: 'Was de Statenvertaling, toen zij gemaakt werd, archaïsch? Ik vermoed van niet. Is hier niet van nostalgie sprake?'
Nu is er door radio en televisie taalverval opgetreden. Dit geldt ook van het lied, zelfs in de religieuze jongerencultuur. Daarin valt heel wat kerkelijk gerijmel en een zeer vlak taalgebruik te constateren. Daarom hebben bijbelvertalers het moeilijk. Ze opereren in een taalcultuur, die niet meer in het woord gelooft. Volgens de schrijver van dit artikel is de ***Groot Nieuws Bijbel*** al te ver gegaan in het toegeven aan dit verschijnsel. Hij vindt in de veelgehoorde kritiek op de NBG-vertaling veel overdrevens en vermag niet in te zien dat zij de zeggingskracht en de schoonheid van de bijbel vernielt, al is zij een compromis. Hij vervolgt dan:

Wat moet men zich van de schrijfsels van genoemde columnisten aantrekken? Zij zijn representatief voor veel, dat men met Menno ter Braak 'de intellectuele volksmond' kan noemen. Er zitten achter deze opwinding over de 'stompzinnige ideeën' van een 'woestijnvolk en van onze zeventiende-eeuwse fundamentalisten' (Battus) enige opvattingen (traditie, geheim), die niet met het wezen van de zaak te maken hebben en die men niet onbezien naast zich neer moet leggen. Door de overdrijving daarin en het gebrek aan kennis van zaken over de aard van de bijbel en de wenselijkheid van een nieuwe bijbelvertaling hebben zij in deze vorm echter weinig betekenis.
Men zal er zich in een discussie rekenschap van moeten geven, dat de bijbelvertaler een andere doelstelling heeft dan de om zijn taalschat bezorgde, ontwikkelde Nederlander. Voor hem is de bijbel slechts een factor in de ontstaansgeschiedenis van de Europese cultuur en de Nederlandse taal. In feite is zijn doelstelling ten opzichte van de bijbel antiquarisch van aard; zij wordt niet gedragen door de behoefte aan het verstaan van de bijbel als vandaag-actueel geschrift. Daar het geheim van dit boek – zoals wij boven stelden – juist gelegen is in het feit dat het (zichzelf) verkondigen wil, heeft de bijbelvertaler aan zulk een doelstelling, los van genoemde behoefte, 'geen boodschap'. Echte discussie is slechts mogelijk, als men in staat is de uitgangspunten van de tegenpartij te honoreren.
De cultuur- en taalsituatie, zo stelden wij, maakt het de bijbelvertaler buitengewoon moeilijk een algemeen toegankelijke vertaling te presenteren. Wij zullen ons bij het feit moeten neerleggen, dat er verschillende bijbelvertalingen nodig zijn voor verschillende groepen. Daarbij is het ook weer niet nodig, dat een bepaalde vertaling opgesloten blijft binnen een bepaalde groep: ook individueel heeft een mens soms verschillende behoeften en bestaan er verschillende gelegenheden. Het komt mij voor dat een bijbel in twee kolommen, waarvan de ene kolom de Statenvertaling en de andere een goede moderne vertaling zou bevatten, een goede oplossing zou zijn voor veel vragen. Voor het maken van een nieuwe vertaling zijn overigens goede argumenten te noemen, men kan die niet onbezien of met vertoon van verbaal geweld omtrent de dierbare eigen traditie en het nostalgisch betreurde en verdwenen geheim van de tafel vegen. Voorts: daar de taal een levend traditiegegeven is, is voorzichtigheid geboden met traditioneel taalgebruik. Inderdaad ontneemt men de lezer goedbedoeld gemakkelijk een verstaansmogelijkheid die op traditie berust. Of men hier niet vaak te bezorgd is dat de lezer het niet zal begrijpen? Inderdaad heeft de bijbelvertaler een bijzondere verantwoordelijkheid voor de overgeleverde taalschat.

Als principe van vertaling is archaïsering te verwerpen. Het wedden op het paard van het archaïsche is in feite een 'testimonium paupertatis', een 'bewijs van armoede'. Want men moet vasthouden **aan** de doelstelling en de mogelijkheidsvoorwaarden van een levende eigentijdse vertaling die begrijpelijk is en toch 'het geheim' verwoordt. Mensen met literaire gaven zullen met taalgeleerden nauw moeten samenwerken.

De bezwaren die prof. De Knijff ontwikkelt tegen de ***Groot Nieuws Bijbel*** gelden m.i. in nog veel sterkere mate van de ook in onze kringen veel gebruikte vertaling van de bijbel ***Het Boek.*** Het is niet eens een vertaling maar een zeer vrije parafrase, omschrijving van de bijbeltekst. Langdurig gebruik ervan vervreemdt de lezer van de werkelijke tekst van de bijbel.

Bijbelvertaling – ons een zorg?!

Nu heeft de heer A.C. Breen, al weer enige tijd geleden, hierover geschreven in ***Woord en School*** van februari ***1993.*** Hij wijst daarin op de praktijk:

De ***praktijk***
Het verbaast me dat onze gereformeerde kerken m.b.t. de vertaling van de levensbelangrijke Schrift zo'n passieve houding aannemen. In het leslokaal en in de catechisatieruimte stuit ik wekelijks op het vertalingsprobleem. Voor onze jeugd is de Statenvertaling (voortaan S.V.) geschreven in een vreemde taal en spreekt de vertaling-1951 van het Nederlands Bijbelgenootschap (voortaan N.B.G.), de zgn. Nieuwe Vertaling (voortaan N.V.) de taal van gisteren. In onze gezinnen verschijnt de Groot Nieuws Bijbel (voortaan G.N.B.) of verdwijnt ten gunste van Het Boek (voortaan H.B.), dat zo populair is, omdat het in mooi begrijpelijk Nederlands is geschreven. Toch weten we dat beide laatstgenoemde uitgaven niet zo dicht mogelijk bij de grondtekst(en) blijven, maar dat ze vertaald zijn volgens het principe van de dynamische equivalentie. Hierbij geeft de vertaler de boodschap niet zonder meer weer, maar geeft haar getransformeerd naar de huidige cultuur door (gedachte-voor-gedachte).
Laat ik een paar voorbeelden mogen geven.

Een 'sabbatsreis' (zie Hand. 1 : 12) wordt in G.N.B. 'nog geen kilometer lopen' en in H.B. 'nog geen kwartier lopen'. Een 'losser' (zie Ruth 3 : 9) heet in G.N.B. 'iemand die voor ons verantwoordelijk is' en in H.B. 'naaste bloedverwant'. De uitdrukking 'Werp uw brood uit op het water, want gij zult het vinden na vele dagen' (Pred. 11 : 1) wordt in G.N.B. geparafraseerd tot 'Durf risico's te nemen, je kunt er later voordeel van hebben'. H.B. geeft de volgende interpretatie: 'Laat uw vermogen over de zeeën varen; na geruime tijd zal het bij u terugkomen'.
Het is niet verwonderlijk dat studenten theologie aan het H.B.O. die niet thuis zijn in het Hebreeuws en Grieks, voor de precieze Bijbeltekst per se niet verwezen worden naar G.N.B. of H.B., maar naar de S.V.
In Op. 5 : 5 wordt Christus genoemd 'de wortel Davids', d.w.z. eer David was, was Christus. In G.N.B. en H.B. wordt de Godheid van Christus weggeparafraseerd door 'de nazaat van David' resp. 'de nakomeling van David'.

Het probleem
En zo stellen we het volgende probleem: de enige echte Nederlandse vertaling, die heel dicht bij de meest betrouwbare handschriften blijft, is voor velen een vreemde taal, en H.B. is zo dynamisch equivalent vertaald, dat je moet spreken van een parafrase of (her)interpretatie. Tussen de S.V. en H.B. bevindt zich de N.V., die afwijkt van de S.V., omdat ze vaak andere handschriften volgt.
Bovendien wordt deze N.V. door de jeugd al als een 'oude vertaling' gezien.

Nu heeft de synode van Leeuwarden 1990 de deputaten

Bijbelvertaling met het oog op de geplande Vertaling-2000 van het Nederlands Bijbel Genootschap de opdracht gegeven op de hoogte te blijven en zoveel mogelijk invloed uit te oefenen. In hun rapport aan de synode van Ommen 1993, schrijven zij onder meer dat waakzaamheid vereist blijft, maar dat er geen aanwijzingen zijn 'dat er een koers wordt gevaren die het bij voorbaat onmogelijk maakt dat de Gereformeerde Kerken blijven deelnemen aan het voorbereidend overleg met het N.B.G. over een nieuwe vertaling'.
Breen is hier niet zo gerust over. En hij wil niet rustig afwachten, maar tot daden komen. Aldus:

Kerkelijke vertaling
Ik hoop dat ik de noodzaak van een vertaling door de gereformeerde kerken (evt. samen met gereformeerden uit de christelijke gereformeerde kerken) voldoende heb aangetoond. Laat me nog een keer prof. Van Bruggen mogen citeren: 'Vertalen is een kunst. De bijbel te vertalen is een genadegave. Dit kan op verschillende manieren goed gebeuren. Maar niet op álle manieren. ( ) De vertaling moet de bijbel dienen. De Heilige Schrift moet onder elk volk eer ontvangen. Als deze doelstelling voor ogen staat, zal men de vertaling ook mogen afmeten aan de vraag of zij de besproken (nl. in hd. 5, A.C.B.) kenmerken vertoont: Vormgetrouw, Duidelijk, Compleet, Tekstgebonden, Geestelijk Gezaghebbend, Kerkelijk. Deze kenmerken vloeien voort uit de aard van de Schrift en zijn daarom ook verplichtend voor de toekomst'.
Ik herhaal wat ik hierboven al schreef: Waar God de gereformeerde kerken in financieel opzicht zo rijk zegent, daar mogen we iets terugbetalen door Zijn Woord liefdevol te vertalen tot lof van Hem die neerboog om te inspireren en tot heil van wie zich door dat Woord bekeren.

Ds. Bogerman, praeses van de eerder genoemde Dordtse synode van 1618/19 gaf voor de noodzakelijkheid van een nieuwe vertaling o.a. de volgende argumenten:

> 'Het is nuttig en billijk de eigen stem van God zelf in de kerk te horen.'
>
> 'Een slecht vertaald Woord Gods is niet het Woord van God, maar van mensen.'
>
> 'Een onderling afwijkende manier van kerkopbouw is tegen de bedoeling van de verschillende oogmerken der Heilige Schrift, nl. weerlegging, verbetering, stichting en vertroosting.'
>
> 'Het is schromelijke ondankbaarheid, dat wij, waar God ons heeft toegerust met alle middelen en gaven, voor dit werk vereist, ze niettemin niet gebruiken.'

Ik ben van mening dat Bogermans argumenten vandaag des te meer gelden, nu de Theopneustie en het gezag van de Heilige Schrift door velen bruut en aanhoudend worden geloochend en de autoriteit van Gods Woord wordt verruild voor de autonomie van mensenwoorden.

Samengevat
I. Wie gelooft dat de Heilige Schrift Gods Woord is en dat ze moet worden onderzocht om zo wijs te maken tot zaligheid, zal ervan overtuigd zijn dat ze moet worden vertaald: nauwkeurig en betrouwbaar, en in de taal van vandaag. Dus: trouw en duidelijk. Trouw: de meest betrouwbare handschriften van de kerk van vele eeuwen moeten zo dicht mogelijk benaderd worden; niet dynamisch equivalent, maar concordant voor zover de eigen aard van de Nederlandse taal dit syntactisch (m.b.t. de structuur) toelaat. Duidelijk: in de schrijftaal van de kerk van vandaag.

II. Omdat zowel het vertaalprincipe (van de dynamische gelijkwaardigheid) als de Schriftvisie (Bijbel bevat menselijke getuigenissen) als de tekstkritiek (m.b.t. de zgn. keuze-lezingen) van het N.B.G. in strijd is met het liefdevolle omgaan met het ons door God toevertrouwde Pand, mogen we niet rustig wachten op de Vertaling-2000 van het N.B.G.

III. Wie gelooft dat de HERE Zijn verbondsvolk Zijn woorden heeft toevertrouwd, opdat het Hem zou kennen en doen kennen, zal ervan overtuigd zijn dat de kerk van Jezus Christus een taak heeft in de vertaling van de Schriften van de Heilige Geest.
Wie gelooft dat de financiële rijkdom van onze gereformeerde kerken een gave is van de God die Zich in Zijn Woord heeft willen bekendmaken, zal zich met dankbaarheid stellen tot de opgave Zijn Woorden dichterbij te brengen.

Ik versta de verontrusting van br. Breen. Vertalen is nooit een neutrale bezigheid, maar draagt onherroepelijk ook een vorm van verklaren in zich.
Maar ik maak hier toch twee kanttekeningen.
1. De financiële mogelijkheden. Breen geeft daarover een optimistisch en ook hartverwarmend verhaal. De Here heeft de Gereformeerde Kerken in financieel opzicht rijk gezegend. Moeten we deze gave uit dankbaarheid niet gebruiken voor een voluit gereformeerde bijbelvertaling?
Maar wie de gigantische problemen die aan een nieuwe bijbelvertaling en de uitgave daarvan verbonden zijn, in ogenschouw neemt, zal iets minder optimistisch zijn, zowel ten aanzien van de mankracht als de financiën. Daarbij komt dat – wonderlijk genoeg – nu velen de bijbel niet meer als gezaghebbend ervaren, er een zekere 'neutrale' instelling komt: doe eerlijk recht aan de oorspronkelijke tekst. De 'Amsterdamse School' is daarvan mirabule dictu een voorbeeld.
2. Het isolement. Nu al klinken er klachten op dat onze kerken zich met haar eigen Gereformeerd Kerkboek in tekst en lied van de 'overige christenen' hebben geïsoleerd. Zelf ben ik daarvan niet zo onder de indruk, want het is een feit dat men tientallen jaren lang geen selectie uit het Liedboek voor de kerken, wat de Psalmen betreft, toestond. Daarin kwam later verandering, zodat de synode van Heemse 1984185 een veertigtal Psalmen kon overnemen. Toen werd al opgemerkt: wij maken ons druk over Psalmen die in de volkskerken niet eens meer gezongen worden, behalve bij de Gereformeerde Bond. Maar daarin houden velen het bij de 'oude berijming'.
Maar een eigen vertaling van de bijbel maakt de zaak nog moeilijker. Het is bekend dat de Jehovah-getuigen er een eigen bijbelvertaling op na houden, waarin al hun ketterijen zijn verwerkt. Maar vanwege het oecumenisch karakter van de Gereformeerde leer en de Gereformeerde Kerken zou ik niet graag een bijbelvertaling zien, die tot onze kerken beperkt blijft. Mocht het blijken dat in de Vertaling-2000 notoire afwijkingen van 'het geloof dat aan de heiligen is overgeleverd' te signaleren vallen, dan

is er nog altijd tijd om de stormbal te hijsen.
Dat de heer Breen in zijn artikel een belangrijke en ingrijpende zaak heeft aangesneden is intussen buiten kijf. Daarom alleen al vestig ik hierop de aandacht.

W.G. de Vries

UIT DE KERKEN

Beroepen te Drogeham, Harkstede i.c.m. Overschild en te Loppersum i.c.m. Westeremden: J. van der Wal. kand. te Dronten; te Maassluis i.c.m. De Lier: W.H. de Groot, kand. te Ede; te Mariënberg (2e pred.pl.): A. Boersma te Mussel; te Ten Post i.c.m. Garrelsweer: R.J. Vreugdenhil, kand.te Emmeloord en te Veenendaal (2e pred.pl.): J. W. Boerma te Onnen.
Beroepbaar: S.M. Alserda te Drachten Zuid/Oost, gerepatrieerd zendeling/docent van Kalimantan Barat; adres tot 25 okt.: Tilweg 14, 7863 TK Gees, ☎ (05248) 1613; daarna: Tilweg 72, 7863 TL Gees, tel.: 1976. Door de classis Kampen is beroepbaar gesteld: P.F. de Boer, Pallasstraat 53, 8303 BJ Emmeloord, ☎ (05270) 19356.

BEVESTIGING EN INTREDE
De intrede van ds. A.S. de Vries te Rijnsburg (voor de mission. dienst op Curaçao) en de bevestiging door ds. D. Grutter te Rijnsburg vonden op 1 okt. in één dienst plaats. Nieuw adres: Brouwerstr. 88, 2231 HT Rijnsburg, ☎ (01718) 32009.

ADRESWIJZIGINGEN E.D.
Hardinxveld-Giessendam * *Kerkeraad:* Postbus 267, 3370 AG (p. 123).
Loppersum * *Predikant (rectific.):* vacant (p. 36). **Oldehove** * *Diensten:* M.i.v. heden worden de diensten gehouden in de Ned. Herv. kerk om 11.00 en 14.30 uur (p. 46). **Oosterwolde** * *Scriba:* W. Palthuis, ☎ (05160) 15645 (p. 65).
Pijnacker - Nootdorp * *Scriba:* L. Klapwijk, Schoutenlaan 45, 2641 TB, ☎ (01736) 92857 (p. 132).
Spakenburg-Noord * *Scriba:* A. van der Groep, Wieringer Vlaak 25, 3752 TG Bunschoten-Spakenburg (p.109).
Veenendaal * *Diaconie:* D.W. Aalbers, Hazelaar 6, 3904 LZ, ☎ (08385) 25994 (p.106).
Zwolle-Zuid * *Diaconie:* A. Knigge, Van Lennepstraat 15, 8023 BA Zwolle, ☎ (038) 542786 (p. 90).

VERENIGINGEN E.D.
Evangelisatie: Kommissie vluchtelingen en asielzoekers * *Scriba:* ds. J.W. Roosenbrand, Engweg 53, 3882 AK Putten, tel.: (03418) 54884 (p. 209).

Nieuwe Polikliniek GPZ Dordrecht

Weer een stap verder....

De maatschappij is volop in beweging. Een toenemend aantal mensen kan het tempo van alle veranderingen niet bijbenen en raakt erdoor in de -psychische - problemen. Voor deze en andersoortige problemen biedt het Gereformeerd Psychiatrisch Ziekenhuis (GPZ) passende hulpverlening. Het GPZ heeft op 1 oktober jl. - in Dordrecht - de derde polikliniek in gebruik genomen. Een volgende stap in de goede richting. Toch zullen ook dan de wachtlijsten nog steeds onverantwoord groot zijn. Het GPZ beschikt momenteel over slechts 26 bedden en 8 plaatsen voor deeltijdbehandeling. Het heeft bij de overheid een verzoek ingediend om te komen tot een aanmerkelijke uitbreiding van capaciteit.

In de polikliniekeen van het GPZ te Bosch en Duin, Zwolle en Dordrecht kunnen, na verwijzing door de huisarts, mensen met psychische of psychiatrische problemen terecht voor diagnosestelling, advies of kortdurende behandeling. Net als in andere psychiatrische ziekenhuizen worden problemen zoals depressies, angsten, fobieën, relatieproblemen in het huwelijk of problemen op het werk, in het GPZ op professionele wijze behandeld.
Het GPZ verschilt van andere psychiatrische ziekenhuizen door de gereformeerde identiteit. Bij het geven van adviezen en het nemen van besluiten wordt de Bijbel, zoals beleden in de drie formulieren van enigheid, als richtsnoer en leidraad gehanteerd.

Wij adviseren u de volgende gegevens te noteren bij de gegevens van uw huisarts: Spuiboulevard 364, 3311 GR Dordrecht, tel. 078 - 134400, fax 078 - 312355

Op probleemvragen over bijvoorbeeld huwelijk en gezinsvorming, abortus provocatus en suïcide wordt zo getracht passende antwoorden te vinden.
Het bestuur van het GPZ is dankbaar en verheugd dat met de nieuwe polikliniek in Dordrecht vele patiënten op passende wijze dichtbij huis kunnen worden geholpen.
Toch kan er niet te lang bij worden stil gestaan.
Het GPZ-beleidsplan "Zorg beweegt" voorziet in uitbreiding tot 376 bedden en 144 plaatsen deeltijdbehandeling, verdeeld over 5 behandellocaties verspreid over Nederland, binnen D.V. 10 jaar.
Er is dus nog een lange weg te gaan.